

Univerzita Hradec Králové
Fakulta informatiky a managementu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Univerzita Hradec Králové
Fakulta informatiky a managementu
Katedra rekreologie a cestovního ruchu

Historie turismu vybrané destinace

Jeseník a okolí

Bakalářská práce

Autor: Kristýna Papoušková

Studijní obor: Management cestovního ruchu – anglický jazyk

Vedoucí práce: Mgr. Pavlína Chaloupská, Ph.D.

Hradec Králové

Duben 2020

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucí práce Mgr. Pavlína Chaloupské, Ph.D. a s použitím uvedené literatury.

V Hradci Králové dne 30.4.2020

vlastnoruční podpis

Kristýna Papoušková

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Pavlíně Chaloupské, Ph.D. za cenné připomínky a odborné vedení v průběhu zpracování práce.

Anotace

Předmětem bakalářské práce je popis vzniku a rozvoje cestovního ruchu ve městě Jeseník a jeho blízkém okolí od počátků až do současnosti na základě dostupných zdrojů.

Teoretická část je věnována problematice cestovního ruchu a pojmům s ním spojených. Dále jsou vymezeny předpoklady vzniku a rozvoje cestovního ruchu a jeho historie od prvních zmínek až do současnosti. Tato část rovněž obsahuje popis vybraných forem cestovního ruchu souvisejících s tématem práce.

Praktická část pojednává o vzniku a vývoji turismu ve městě Jeseník a jeho okolí ve třech etapách – předválečné období, období mezi světovými válkami a současnost. Podrobněji jsou zde také rozebrány počátky lázeňského cestovního ruchu v dané oblasti a je představen zakladatel lázní Vincenz Priessnitz.

Klíčová slova

Cestovní ruch, historie, Jeseníky, turistické spolky, Vincenz Priessnitz, lázeňství

Annotation

Title:

The aim of this bachelor thesis is a description of the development of tourism in the area of the town Jeseník and its close surroundings from its beginnings to the present day from available sources.

The theoretical part is devoted to the matter of tourism and terms associated with it. Furthermore, the prerequisites for the origin and development of tourism and its history from the first mention to the present are defined. This part also contains a description of the selected forms of tourism related to the topic of the thesis.

The practical part deals with the origin and development of tourism in the town of Jeseník and its surroundings in three stages - pre-war period, the period between world wars and the present. The beginnings of the spa tourism in the area are also discussed in more detail and the founder of the spa Vincenz Priessnitz is introduced.

Key words

Tourism, history, Jeseníky, tourist associations, Vincenz Priessnitz, spa

Obsah

1 Úvod	1
2 Cíl práce a metodika zpracování	2
2.1 Cíl práce.....	2
2.2 Výzkumné otázky	2
2.3 Metodika zpracování	2
2.3 Literární rešerše	3
3 Geografické vymezení zkoumané oblasti	4
4 Teoretická východiska	6
4.1 Definice pojmů	6
4.2 Předpoklady vzniku a rozvoje cestovního ruchu	8
4.2.1 Lokalizační předpoklady	8
4.2.2 Selektivní předpoklady	9
4.2.3 Realizační předpoklady	9
4.3 Formy cestovního ruchu	9
4.4 Vybrané formy cestovního ruchu související se zkoumanou oblastí	11
4.4.6.1 Lázeňství.....	11
4.4.6.2 Turistika.....	13
4.4.6.3 Cykloturistika	17
4.4.6.4 Lyžování	18
4.5 Teoretický koncept životního cyklu destinace	18
4.6 Historie cestovního ruchu.....	20
4.6.1 Období do 1. světové války	21
4.6.2 Období mezi světovými válkami.....	24
4.6.3 Období po 2. světové válce.....	26
4.6.3.1 Česká republika po 2. světové válce.....	26
5 Praktická část	30

5.1 Předpoklady cestovního ruchu ve zkoumané oblasti.....	30
5.1.1 Lokalizační předpoklady	30
5.1.2 Selektivní předpoklady	32
5.1.3 Realizační předpoklady	33
5.2 Vývoj turismu na území zkoumané oblasti od počátku osidlování do počátku turismu	36
5.3 Vývoj turismu na území zkoumané oblasti v období před 1. světovou válkou.....	40
5.4 Vývoj turismu na území zkoumané oblasti v meziválečném období	42
5.5 Vývoj turismu na území zkoumané oblasti po 2. světové válce.....	45
5.6 Lázně Jeseník a příběh Vincenze Priessnitze	47
5.7 Lázně Karlova Studánka.....	51
6 Výsledky	52
7 Závěr	54
8 Seznam obrázků.....	55
9 Seznam tabulek.....	55
10 Seznam použité literatury	56
10.1 Internetové zdroje	61
11 Přílohy	66

1 Úvod

Cestovní ruch se dnes řadí mezi nejvýznamnější odvětví světové ekonomiky a často bývá hlavním zdrojem příjmů dané země. Cestování je dnes nedílnou součástí životního stylu většiny lidí, kteří mají dostatek volného času a finančních prostředků na jeho realizaci.

Tématem bakalářské práce je historie turismu vybrané destinace, konkrétně města Jeseník a jeho okolí. Město Jeseník je hlavním městem stejnojmenného okresu, který leží na severním výběžku Olomouckého kraje. Je obklopen hlavním hřebenem Hrubého Jeseníku, Sokolským hřbetem a Rejvízskou hornatinou. Tato lokalita byla zvolena pro svou bohatou historii spjatou s vývojem stejnojmenných vodoléčebných lázní, které v 19. století založil Vincenz Priessnitz. Díky nim se na území dnešní České republiky sjížděli významní lidé a šlechta ze zahraničí a tato oblast se dodnes těší vysoké návštěvnosti. Lokalita je také bohatá na stovky léčivých minerálních pramenů, k nimž je povolen přístup díky naučným stezkám.

Zvolená oblast nabízí ideální podmínky pro plnohodnotné turistické vyžití v během letní i zimní sezóny. Jeseníky jsou druhým nejvyšším pohořím v České republice a nabízejí tak vynikající podmínky pro lyžování. Disponují mnoha kvalitně vybavenými lyžařskými středisky, která se každoročně stávají rájem nadšenců klasického i moderního lyžování.

Jesenicko neláká pouze lázněmi a horami, ale také historickými památkami, překrásnou přírodou a čistým ovzduším. V okolí města se nachází historická rozhledna Zlatý chlum s výhledem na celé pohoří Hrubého Jeseníku a krápníkové jeskyně Na Pomezí. Hojně navštěvovaná je také národní přírodní rezervace Rejvíz se specifickou faunou a flórou. Nachází se zde Velké mechové jezírko, které je po hoře Praděd s nadmořskou výškou 1491 m nejnavštěvovanějším místem v Jeseníkách.

Při zpracování bakalářské práce budou informace čerpány převážně z odborné literatury, turistických průvodců a oficiálních webových stránek lokality. Veškeré výsledky analýzy historie vývoje turismu v oblasti budou diskutovány v závěru.

2 Cíl práce a metodika zpracování

2.1 Cíl práce

Cílem bakalářské práce je na základě analýzy primárních a sekundárních zdrojů popsat rozvoj cestovního ruchu ve městě Jeseník a jeho blízkém okolí od počátků až do současnosti.

2.2 Výzkumné otázky

1. Kam lze zasadit počátek vývoje turismu v Jeseníku a jeho okolí z časového hlediska a koho lze označit za první turisty?
2. Kdy se v oblasti poprvé objevily turistické spolky a o jaké se jednalo?
3. Kdy se poprvé začal v Jeseníkách vyvíjet zimní cestovní ruch a kdo byl jeho průkopníkem?
4. V jaké fázi životního cyklu destinace se zkoumaná oblast nachází?

2.3 Metodika zpracování

Bakalářská práce byla zpracována na základě použití metody historického výzkumu. Metodu je možné obecně charakterizovat jako systematický postup směřující k nalezení nových vědeckých poznatků. (Zounek a Šimáně, 2014:50) Historickou metodu lze poté přesněji definovat jako „*souhrn prostředků a pracovních postupů používaných k získání poznatků o minulosti.*“ (Zounek a Šimáně, 2014:50) Úkolem této metody je poskytnout návod k získání historických údajů z dostupných pramenů. V této práci byly použity dvě metody historického výzkumu – metoda přímá a metoda progresivní.

Metoda přímá je jednou z nejpoužívanějších metod. Spočívá v získávání historických faktů z pramene, ve kterém jsou bezprostředně obsaženy. (Zwettler a kol., 1996:85) „*Přímá metoda je používána při prostém popisu historické skutečnosti. Touto metodou hledáme často odpověď na otázky, kdo to byl, co to bylo, kdy to bylo, jak se to stalo apod.*“ (Zounek a Šimáně, 2014:50)

Metoda progresivní umožňuje sledování a zachycování událostí chronologicky, tedy od starších po nejnovější. (Zounek a Šimáně, 2014:52) Tato práce popisuje vývoj turismu v destinaci od jeho počátku až do současnosti.

2.3 Literární rešerše

Základním předpokladem pro tvorbu práce bylo dle dostupných zdrojů analyzovat vznik a vývoj turismu ve městě Jeseník a jeho okolí. Nalezené a dostupné zdroje měly nejčastěji podobu knižních publikací a webových stránek, z nichž všechny byly v českém jazyce.

Část teoretické práce věnovaná vysvětlení odborné terminologie byla zpracována za pomoci odborné literatury získané z Knihovny Univerzity Hradec Králové a Studijní a vědecké knihovny v Hradec Králové. Největším přínosem byl Výkladový slovník cestovního ruchu (Zelenka a Pásková, 2012), Cestovní ruch: pro vyšší odborné školy a vysoké školy (Hesková, 2006), Udržitelnost cestovního ruchu (Pásková, 2014), Základy cestovního ruchu: distanční studijní opora (Vystoupil a Šauer, 2006), Cestovní ruch: soubor studijních materiálů (Ryglová, 2009) a další. Pro doložení relevantních číselných údajů týkající se demografických údajů okresu Jeseník, byla využita data z oficiálních webových stránek Českého statistického úřadu. V kapitolách zabývajících se vznikem a vývojem cestovního ruchu měly kromě tištěných publikací velký přínos oficiální webové stránky Klubu českých turistů a cestovní kanceláře ČEDOK. V kapitole 6.1.1 Lázně Jeseník a příběh Vincenze Priessnitze byly informace převážně získávány z naučné publikace Vincenz Priessnitz: světový přírodní léčitel (Kočka a Kubík, 2006) a oficiálních stránek města Jeseník. Při popisování oblíbených turistických destinací a lyžařských středisek v oblasti bylo čerpáno z oficiálních webových stránek lokalit.

Při zpracování praktické části o historii destinace byly primárně využity informace obsažené v turistických průvodcích, v naučné literatuře a na webových stránkách. Nejčastěji bylo čerpáno z těchto publikací: Jeseníky (Degen a Stehlík, 1991), Jeseník (Growka, 2008a), Jeseníky (Knoz, 1975) a Na Jeseníky! (Glonek, 2019). Z webových stránek byly nejčastěji využity tyto: oficiální stránky města Jeseník (jesenik.org, 2020), turistický informační portál Jeseníky Info (jeseniky.net, 2002-2020) a stránky Sdružení cestovního ruchu Jeseníky (navstivtejeseniky.cz, 2009-2020).

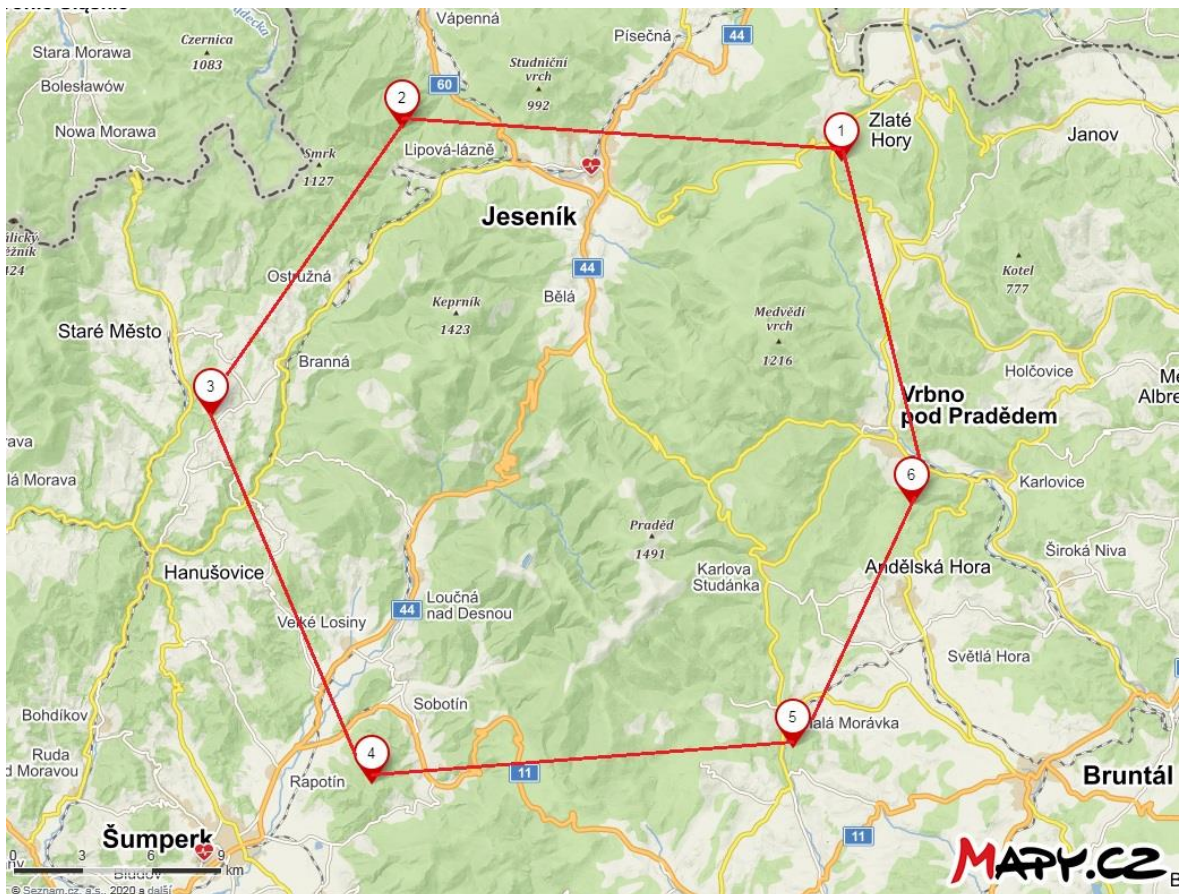
3 Geografické vymezení zkoumané oblasti

„Jesenicko tvoří severozápadní výběžek současného Olomouckého kraje, ustanoveného v roce 2001. Od Moravy je odděleno valem centrálního hřebene Hrubého Jeseníku, po němž vedla v minulosti historická zemská hranice mezi Moravou a Slezskem.“ (Dohnalová a Musilová, 2002:6)

Půdní a klimatické podmínky v horských oblastech nebyly vhodné pro zemědělskou výrobu, a proto tam ani na úbočích nikdy nevznikla stálá osídlení. Poskytují však optimální podmínky pro turistiku i zimní sporty. Hospodářský život se projevil pouze v údolích a v podhůří, kde již od nepaměti vznikala střediska sklářství, železářství, těžby rud a jiných nerostných surovin. Zdravé horské prostředí a léčivé prameny dopomohly k vzniku lázní v Jeseníku, Lipové, Karlově Studánce a Velkých Losinách. Četné jeskyně, skály, vodopády i bohatá flóra jsou dodnes předmětem zájmu domácích i zahraničních turistů. (Knoz, 1975:7-8)

Okres Jeseník je nejlesnatějším okresem Olomouckého kraje a 70 % plochy lesů je zde zastoupeno jehličnany. Vrcholy Keprníku, Pradědu a Králického Sněžníku však byly vždy bezlesé. Díky tomu se tam udržela květana, která se vyvinula pod vlivem čtvrtohorního ledovce. (Knoz, 1975:11) Dnešní Jesenicko je rájem pěší turistiky, cykloturistiky i lyžování.

Hlavním městem jesenického okresu je lázeňské město Jeseník, které má přes 11 tisíc obyvatel. Nachází se v severní části Olomouckého kraje a od krajského města Olomouc je vzdáleno 69,5 km vzdušnou čarou. Po silnici pak tato vzdálenost činí přes 100 km. Město má rozlohu 38,22 km² a skládá se ze tří částí: Jeseník, Bukovice a Dětrichov. (jesenik.org, 2019a) Jedinečnou vlastností samotného města Jeseník je jeho zeměpisná poloha. Leží na soutoku řeky Bělá a Staříče a ze tří stran je obklopeno horami: hlavním hřebenem Hrubého Jeseníku mezi Ramzovským, Červenohorským a Videlským sedlem na jihu, Sokolským hřbetem jako výběžkem Rychlebských hor na severozápadě a Rejvízskou hornatinou na východě. Město vzniklo jako důležitá křižovatka na cestě mezi Olomoucí a Nisou. Díky tomu se však Jeseník stal centrem válek, z jejichž následků se musí vyrovnávat dodnes. (Growka, 2008:7a)

Obrázek č. 1: Vymezení zkoumané oblasti, zdroj: mapy.cz (2019)

Oblast výzkumu je ohraničena několika body. Kromě samotného lázeňského města Jeseník se stejnojmennými lázněmi byla do oblasti zahrnuta národní přírodní rezervace Rejvíz, neboť bývá označována jako nejkouzelnější lokalita v Jeseníkách. Ohraničená lokalita dále zahrnuje lyžařská střediska Ski Aréna Karlov – Malá Morávka, Ski Areál Figura Praděd – Ovčárna a Červenohorské sedlo. Oblast dále obsahuje nejvyšší horu Praděd, obec Velké Losiny proslulou čarodějnickými procesy, lázně Karlova Studánka a krápníkové jeskyně Na Pomezí.

4 Teoretická východiska

4.1 Definice pojmů

Cestovní ruch

Cestovní ruch je v dnešní době světově považován za neodmyslitelnou součást ekonomického a hospodářského odvětví a v průběhu let se stal součástí spotřeby a životního stylu obyvatelstva ekonomicky vyspělých zemí. Mimo jiné, „*ve světovém měřítku patří vedle obchodu s ropou a automobilovým průmyslem ke třem největším exportním odvětvím.*“ (Hesková a kol., 2006:9) Abychom tomuto fenoménu mohli lépe porozumět, je nezbytné ho blíže definovat.

Vymezení pojmu cestovní ruch existuje celá řada. Jak prokázala Palatková a Zichová (2014:11), jedná se o jev mnohostranný a průřezový, což také dokazuje složitost jeho exaktního charakterizování.

Kotíková (2013:17) uvádí, že „*v současné české literatuře se používá oficiální termín cestovní ruch a jeho mezinárodní ekvivalent turismus.*“. Dále konstatuje, že termíny jako turistika nebo turistický ruch nejsou správnými označeními pro fenomén cestovní ruch.

Cestovní ruch je možné chápat jako „*komplexní společenský jev, zahrnující aktivity osob cestujících mimo jejich obvyklé prostředí nebo pobývajících v těchto místech ne déle než jeden rok za účelem zábavy, rekreace, vzdělání, pracovní či jiným účelem, i aktivity subjektů poskytujících služby a produkty těmto cestujícím osobám, tedy i provozování zařízení se službami pro tyto cestující osoby, včetně souhrnu aktivit osob, které tyto služby nabízejí a zajišťují, aktivit spojených s využíváním, rozvojem a ochranou zdrojů pro cestovní ruch, souhrn politických a veřejně správních aktivit a reakce místní komunity a ekosystémů na uvedené aktivity.*“ (Zelenka a Pásková, 2012:83)

V České republice má cestovní ruch dlouholetou tradici. „*Česká republika patří mezi ty země, které mají pro rozvoj cestovního ruchu vhodné předpoklady (jak po stránce přírodní, tak kulturněhistorické).*“ (Kotíková a Schwartzhoffová, 2017:7)

Po politických změnách v roce 1989 se stal cestovní ruch důležitou součástí české ekonomiky. I když má stále značné rezervy v úrovni a rozsahu poskytovaných služeb, je zcela možné propagovat Českou republiku jako bezpečnou a atraktivní turistickou destinaci.

Destinace cestovního ruchu

Tento pojem je v odborné literatuře vymezen mnoha autory. Pásková (2014:36) definuje destinaci cestovního ruchu jako „*územní celek, který se vyznačuje společným postupem při využívání potenciálu pro rozvoj cestovního ruchu, sdílenou kapacitou území pro tento rozvoj, společným životním cyklem cestovního ruchu a společnými procesy cestovního ruchu.*“

Zelenka a Pásková (2012:105) prezentují destinaci cestovního ruchu jako „*cílovou oblast v daném regionu se specifickou nabídkou atraktivit CR a infrastruktury CR.*“ Dodávají, že k vysoké dlouhodobé koncentraci návštěvníků v dané oblasti jsou zapotřebí rozvinuté služby.

Atraktivita CR tvoří základ destinace a jsou současně hlavním podnětem návštěvnosti. Destinace kromě atraktivit nabízí také ubytovací a stravovací služby, zábavu a sportovní vyžití. (Palatková, 2006:10)

Destinaci cestovního ruchu je tedy možné chápat jako geografický prostor s jedinečnými vlastnostmi, který je návštěvníkem volen jako cíl cesty.

Tramping

Tramping je alternativní životní styl a trávení volného času. Jeho hlavní filozofií a motivací je volný pobyt a pohyb v přírodě. Je charakteristický životem v úzké skupině přátel, kteří sdílejí stejné nebo podobné hodnoty. V anglickém jazyce se slovem ‚tramp‘ obvykle rozumí tulák, který cestuje pro zábavu a z touhy po svobodě. (Zelenka a Pásková, 2012:573) Tramping vznikl v období první republiky a účastnili se ho zejména nižší společenské třídy. Byl provozován krátkodobě, s extrémně nízkými nároky na poskytované služby. Jako forma domácího turismu neměl vliv na ekonomiku. Jeho význam však lze pozorovat v současném rekreačním cestovním ruchu (obnova duševních a fyzických sil) a kulturním cestovním ruchu (poznávání a rozvoj osobnosti). (Palatková a Zichová, 2004:182-183)

Návštěvník a turista

Jako **návštěvník** je označována jakákoliv osoba, která cestuje do jiného místa, než je místo jejího obvyklého bydliště. Doba návštěvy nesmí převyšovat 12 po sobě jdoucích

měsíců a hlavní motiv cesty musí být jiný než výkon výdělečné činnosti. (Zelenka a Pásková, 2012:372)

Účast **turisty** na cestovním ruchu je spojena s minimálně jedním přenocováním v hromadném nebo soukromém zařízení. Je to cestující, který do dané destinace cestuje za účelem využití volného času na dobu kratší než 1 rok. (Zelenka a Pásková, 2012:578)

4.2 Předpoklady vzniku a rozvoje cestovního ruchu

Cestovní ruch můžeme považovat za odraz životní úrovně obyvatel dané země. Promítá se do ekonomické, společenské a kulturní oblasti a stává se součástí životního stylu dnešního člověka. Pro vznik tohoto komplexního jevu musí být podle Ryglové (2009:17) splněny tři základní podmínky:

1. Svoboda pohybu;
2. Volný čas;
3. Dostatek finančních prostředků.

Ryglová (2009:17) dále uvádí, že za bezprostřední důvody vzniku cestovního ruchu lze považovat:

1. Potřebu obnovit pouto s přírodou s cílem načerpat sílu;
2. Růst vzdělání jako uskutečnění potřeby poznání;
3. Navazování styku s lidmi.

Předpoklady ovlivňující rozvoj cestovního ruchu lze rozdělit na lokalizační, selektivní a realizační. (Zelenka a Pásková, 2012:454)

4.2.1 Lokalizační předpoklady

Lokalizační předpoklady CR rozhodují o funkčním využití konkrétních oblastí z hlediska jejich přírodních možností, kvality a charakteru společenských podmínek či atraktivit. (Ryglová, 2009:28) Jsou tedy dané územím a vytvářejí možnost pro umístění cestovního ruchu ve vztahu nabídky. Lokalizační předpoklady se rozdělují na přírodní předpoklady CR a kulturně-historické předpoklady CR. (Vystoupil a Šauer, 2006:60)

Přírodní předpoklady tvoří podmínky pro jednotlivé formy cestovního ruchu. Mezi základní složky těchto předpokladů lze zahrnout charakter a modelace terénu, podnebí, vodstvo, faunu a flóru. V zásadě platí, že čím je v dané oblasti příjemnější klima, krásnější scenerie či exotičtější zvířata, tím lepší jsou podmínky pro cestovní ruch. (Vystoupil a Šauer, 2006:60)

Kulturně-historické předpoklady vznikly lidskou činností. Zahrnují kulturně-historické památky (hrady a zámky, památníky, kláštery), kulturní zařízení (muzea, galerie, divadla, skanzeny) a společenské akce (sportovní události, zvyky, slavnosti, festivaly). (Vystoupil a Šauer, 2006:65)

4.2.2 Selektivní předpoklady

„Selektivní nebo také stimulační faktory stimulují vznik a rozvoj cestovního ruchu ve funkci poptávky a mohou být vymezeny také jako faktory povahy.“ (Ryglová, 2009:26) Tyto předpoklady tedy podporují intenzitu účasti obyvatelstva na cestovním ruchu. Autoři Vystoupil a Šauer (2006:59) do nich řadí demografické faktory (počet obyvatel, rodiny s dětmi, svobodní, důchodci), urbanizační (městské a venkovské obyvatelstvo), ekonomické (dosažená životní úroveň, volný čas, výše reálné mzdy) a politické (mír a stabilní politická situace).

4.2.3 Realizační předpoklady

Realizační předpoklady umožňují uskutečnění cestovního ruchu a rekreace pomocí dopravy (komunikačních předpokladů) a jeho využití pomocí materiálně-technické základny. (Ryglová 2009:28) Označení materiálně-technická základna obsahuje ubytovací zařízení, stravovací zařízení, sportovně rekreační a zábavní zařízení, a dále dopravní zařízení s výraznou rekreační funkcí jako vleky nebo lanovky. (Vystoupil a Šauer, 2006:66)

4.3 Formy cestovního ruchu

Formy cestovního ruchu se rozlišují na základě motivace účastníka na cestovním ruchu. (Zelenka a Pásková, 2012:167) Mezi základní motivy realizace cestovního ruchu, od kterých jsou formy odvozeny, se řadí motivy rekreační, kulturní, společenské, sportovní, ekonomické a specifické. (Vystoupil a Šauer, 2006:34)

Rekreační cestovní ruch se z hlediska vývoje turismu řadí mezi nejstarší a nejrozšířenější formy CR. Znakem této formy je regenerace psychických a fyzických sil. Zahrnuje příměstskou rekreaci, pobyty na dovolené a lázeňský cestovní ruch. (Vystoupil a Šauer, 2006:34-35) Rekreační CR bývá spojen s aktivním pobytem v přírodě a uplatněním řady sportovních aktivit a zájmů. Mezi specifika této formy patří chataření a chalupaření. (Indrová, 2004:18)

Kulturní cestovní ruch je zaměřen na poznávání historie, kultury, tradic a zvyků vlastního i jiných národů. (Indrová, 2004:18) Zahrnuje vzdělávací cestovní ruch, alternativní cestovní ruch (agroturistika, ekoagroturistika) a náboženský cestovní ruch. (Vystoupil a Šauer, 2006:35)

Společenský cestovní ruch je orientován na společenská setkání a mezilidskou komunikaci. Účastníci jsou nejčastěji motivováni návštěvou příbuzných, známých nebo lidí se stejnými či podobnými zájmy. Do této formy se dále řadí tzv. klubový cestovní ruch. (Vystoupil a Šauer, 2006:35-36)

Sportovní cestovní ruch zahrnuje jak aktivní, tak pasivní formu sportovních aktivit. Aktivně orientovaný CR se zaměřuje na sportovní pobyty, jejichž cílem je udržovat a posilovat zdraví jedince. Patří sem horská a vysokohorská turistika, lyžování, cykloturistika, vodní turistika, pěší turistika atd. Pasivní formou sportovního CR je sportovní diváctví. Jedná se o účast na sportovních akcích mimo bydliště účastníka. (Vystoupil a Šauer, 2006:36)

Ekonomicky orientovaný cestovní ruch probíhá převážně v pracovním čase účastníka. Klasickým příkladem této formy je obchodní cestovní ruch zahrnující služební cesty. Dále sem patří cestovní ruch veletrhů a výstav, kongresový cestovní ruch a pobídkový cestovní ruch, který je využíván zaměstnavatelem jako stimul k pracovnímu výkonu nebo odměna za dosažené výkony v zaměstnání. Pro pobídkový CR je typické, že náklady spojené s účastí na tomto typu CR hradí zcela nebo z části zaměstnavatel. (Vystoupil a Šauer, 2006:36-37)

Specificky orientovaný cestovní ruch je vymezen na základě specifických motivů účastníka. Jedná se například o nákupní cestovní ruch, který je charakteristický cestami za výhodnými nákupy. Dále sem patří politický cestovní ruch představovaný cestami diplomatů a cestovním ruchem spojeným s různými politickými akcemi. Do této formy se též řadí vojenský cestovní ruch, zahrnující cesty příslušníků armády. (Indrová, 2004:22)

4.4.6 Vybrané formy cestovního ruchu související se zkoumanou oblastí

Pro tuto práci jsou stěžejní dvě formy cestovního ruchu – rekreační cestovní ruch, který zahrnuje lázeňský cestovní ruch, a sportovní cestovní ruch zahrnující turistiku, cykloturistiku a lyžování.

4.4.6.1 Lázeňství

Existuje mnoho vymezení tohoto pojmu, které se ve své podstatě shodují. Jak prokázala Francová (2003:34), jedná se o jednu ze základních forem cestovního ruchu. Lázeňství je upraveno zákonem č. 164/2001 Sb. *„Zákon o přírodních léčivých zdrojích, zdrojích přírodních minerálních vod, přírodních léčebných lázních a lázeňských místech a o změně některých souvisejících zákonů (lázeňský zákon). Tento zákon stanoví podmínky pro vyhledávání, ochranu, využívání a další rozvoj přírodních léčivých zdrojů, zdrojů přírodních minerálních vod určených zejména k dietetickým účelům, přírodních léčebných lázní a lázeňských míst.“* (zakonyprolidi.cz, 2020). Jeho existence je podmíněna přírodními léčivými zdroji a klimatickými podmínkami lázeňských oblastí. Bez těchto faktorů nemůže být lázeňský cestovní ruch realizován. (Seifertová, 2003:14)

Podle Zelenky a Páskové (2012:304) se jedná o souhrn činností a znalostí přírodních zdrojů zaměřených na léčení různých lidských onemocnění. Dále zmiňují, že cílem lázeňství není pouze léčba, ale také obnova sil, poznání a odpočinek. *„Moderním trendem jsou kondiční a preventivně-zdravotní pobyty v lázních.“* (Vystoupil, 2006:19)

V České republice má lázeňství již dlouholetou tradici a je celosvětově vyhlášené kvalitou léčebných metod. Díky tomu se jedná o jednu z nejstarších forem příjezdového cestovního ruchu u nás. (Zelenka a Pásková, 2012:304)

Léčebné lázeňství je z tradičního hlediska ryze evropskou záležitostí. Jeho vývoj úzce souvisí s výskytem přírodních minerálních pramenů, a Česká republika má díky svému geologickému postavení široký výběr těchto přírodních zdrojů. (Knop, 1999:35)

Indrová a kolektiv (2004:73) prokázala, že *„lázeňský cestovní ruch byl jednou z prvních forem novodobého cestovního ruchu již od 18. století a je jako svébytná součást cestovního ruchu prezentován dodnes.“* Prvotní rozvoj lázeňství na našem území byl zaznamenán na konci 18. století. Začaly se stavět lázeňské domy, kolonády a různé stavby u zřidel. Prováděly se také odborné chemické analýzy minerálních vod. Díky růstu popularity

lázeňství byli vedeny konkurenční boje mezi podnikateli, kteří se předháněli ve stavbě lázeňských domů, hotelů a penzionů. Mezi přední klientelu v tomto období patřili především aristokraté, bohatí obchodníci a státní úředníci, bankéři a diplomaté. (Knop, 1999:12)

Konec 19. století a počátek 20. století lze označit jako „zlatou éru lázeňství na našem území.“ Docházelo k modernizaci lázeňských procesů a zařízení, a lázeňská města se hned po Praze stala nejnavštěvovanějšími místy. Stavěla se v nich divadla, galerie, pořádaly se významné události a společenský život v lázních se tak stal významným životním stylem tehdejší společnosti. Po první světové válce se lázně začaly pozvolna otevírat širší veřejnosti. Pro chudší a starší obyvatele byly zřízeny alternativní služby. Kromě luxusních hotelů a módních salónů vznikaly běžné restaurace, levné penziony a ubytovny. (Knop, 1999:12-13)

Období okupace během druhé světové války bylo pro lázeňství obdobím temna. Významná lázeňská střediska byla zabrána německými vojáky a lázně se využívaly pouze k vojenským účelům. Po válce byly lázně převedeny do vlastnictví státu a jejich podstata se stala totožná s podstatou nemocnic. Změna nastala v 50. letech, kdy se lázeňské služby začaly nabízet cizincům za účelem vyššího zisku. Po listopadových změnách v roce 1989 se výrazně změnil pohled na funkci veřejně prospěšných služeb lázeňského typu. Bylo jasné, že lázeňství čekají nutné změny. Roky zanedbávání lázeňských organizací vedly k tomu, že zařízení pro poskytování léčebných procedur se nacházela v havarijním stavu a ubytovací zařízení byla na nižší úrovni než studentské koleje. (Knop, 1999:14-17)

V současnosti je naše lázeňství propagováno v zahraničí a jeho nabídka je pravidelně zastoupena na domácích i zahraničních veletrzích cestovního ruchu. Dle výsledků opakovaně prováděných průzkumů uvádí 3 % zahraničních turistů jako motiv návštěvy České republiky využití lázeňských služeb. (Indrová a kolektiv, 2004:77)

I když je současné lázeňství nepopíratelně na lepší úrovni než v minulém století, přetrvávajícím nedostatkem je nízká kvalita ubytovacích služeb. Návštěvníkům jsou nabízeny vícelůžkové pokoje, které často nemají sociální zařízení. Některé hotely jsou bez výtahů a jsou často vzdálené od léčebných částí lázeňského komplexu. Výhodou lázeňských míst v České republice je však pobyt v krásné přírodě a bohatá nabídka společenských programů. (Indrová a kolektiv, 2004:78)

4.4.6.2 Turistika

Turistika je aktivní forma účasti na cestovním ruchu, kdy se účastník pohybuje vlastní silou, popřípadě s využitím síly zvířat. Typické pro ni je pobyt v přírodě a jednodušší způsob ubytování a stravování. Dle způsobu její realizace ve vztahu k organizovanosti se rozlišuje organizovaná a neorganizovaná turistika. Mezi formy turistiky lze řadit např. pěší turistika, cykloturistika, horská turistika a vysokohorská turistika. (Zelenka a Pásková, 2012:585)

„Pojem turistika se často nesprávně používá i pro označení činností, v nichž pohyb vlastní silou nepřevažuje nebo není jejich hlavním smyslem a měly by být označovány za cestovní ruch.“ (Vystoupil a Šauer, 2006:159) Například místo kongresové turistiky by se měl používat název kongresový cestovní ruch apod.

K bližšímu seznámení s turisticky nejzajímavějšími lokalitami Jeseníků byla vybrána tři hojně navštěvovaná místa: krápníkové jeskyně Na Pomezí, horská osada Rejvíz a rozhledna Zlatý Chlum.

Jeskyně Na Pomezí

Hojný výskyt krystalických vápenců na Jesenicku podmínil na mnoha místech vznik krasových jevů. (Zerzáň, 1981:156) Jeskyně Na Pomezí jsou největší a nejnavštěvovanější jeskyně v České republice. Celková délka jeskynního systému je přibližně 1870 m. Turistická trasa je dlouhá 390 m a prohlídka s průvodcem trvá 45 minut. Průměrná teplota v jeskyních je 7-8 °C a vlhkost ovzduší 99 %. (caves.cz, 2020) Jeskyně se nachází v Rychlebských horách, zhruba 2 km severně od Lipové-Lázně. V blízkosti jeskyní se nachází vlaková stanice i autobusová zastávka jezdící mezi Jeseníkem a Javorníkem. (jeseniky.net, 2002-2020f)

Jeskyně byly objeveny v létě roku 1936, kdy dělníci z lomu při odstřelu kamene odkryli otvor do podzemí. Byl tak umožněn vstup do rozsáhlé jeskyně o třech patrech, z nichž spodní patro se nachází v hloubce 70 m od povrchu. Jeskyně byla prozkoumána, ale těžba probíhala dál. Některé krápníkové byly zcela zničeny. Během druhé světové války zůstaly jeskyně bez povšimnutí. Teprve po roce 1949 začal vzrůstat zájem o badatelskou práci. Jeskyně zkoumaly průzkumné skupiny a byly označeny za přírodní památky. Okolí byly zpřístupněny v roce 1951 a od těch dob se těší vysoké návštěvnosti. (Strnad, Rozhoň a Rokyta, 1951:2)

Chodby jeskyně se místy rozšiřují v rozlehlé dómy. Ty dostaly názvy podle toho, co útvary v nich připomínají. Jsou to Ledový dóm, dóm U balvanu s jezírky, Římské lázně, Bílý dóm, Královský dóm a Klenotnice. Zvláštností jsou krápníky v dómu Zvonice, které při poklepání vydávají zvuk připomínající zvonkohru. (jeseniky.net, 2002-2020f) Většina krápníků, kolem kterých prohlídka vede, je též výstižně pojmenována. Například Sloní ucho, Vosí hnízdo, Zkamenělé srdce či Spící sova. (caves.cz, 2020)

Od roku 1958 jsou jeskyně a jejich okolí zařazeny mezi chráněná území (dnes národní přírodní památka).

Obrázek č. 2: Jeskyně Na Pomezí, zdroj: archiv autorky

Rejvív

Horská osada Rejvív je od hlavního města Jeseník vzdálena přibližně 12 km a prochází jí silnice Jeseník – Zlaté Hory – Vrbno pod Pradědem. Obec leží na náhorní plošině uprostřed lesů ve výšce 780 m n. m. a díky překrásné přírodě bývá označována za Moravskou Sibiř. (rejviz.info, 2020) Na Rejvív se lze dopravit autem, autobusem, vlakem i pěšky po modré, zelené, červené nebo žluté turistické značce (jeseniky.net, 2002–2020g)

Kvůli drsnému podnebí obec vznikla až v druhé polovině 18. století. Její jméno vzniklo zkomolením německého slova Reihwiesen, což v překladu znamená ‚bohaté louky‘. (Holub

a kol., 2004:54) Pozoruhodnou historií má dnešní penzion Rejvíz. Vznikl nejprve jako hostinec z bývalého statku, který v roce 1896 koupila rodina Braunerových. Hostinec se v té době stal populární díky nejmladšímu synovi Alfrédovi, který jakožto talentovaný řezbář samouk do opěradel židlí vyřezával karikatury stálých hostů. Každý ze štamgastů měl vlastní židli s portrétem. Celkový počet židlí s vyřezávanými opěradly se odhaduje na 300 kusů. Po osvobození v květnu 1945 byl Alfréd Brauner zatčen a o rok později zemřel. Hostinec získalo v roce 1947 ministerstvo vnitra a přejmenovalo ho na Noskovu chatu. Chata několik let sloužila k rekreaci příslušníků SNB a většina prací Alfréda Braunera byla zničena, rozkradena či ztracena. Dodnes se dochovala pouze hrstka vyřezávaných židlí. Od roku 1962 byly objekty zrenovovány a několik let sloužily pro výběrovou rekreaci ROH. Po roce 1989 byl hostinec přejmenován na Penzion Rejvíz. (jeseniky.net, 2002–2020g)

Na Rejvízu začíná nejrozlehlejší souvislý lesní komplex v Jeseníkách, napříč kterým se turisté mohou dostat pěšky, na kole nebo běžkách na Švýcárnu i Praděd. (rejviz.info, 2020) V okolí se nachází řada turistických zajímavostí, jako například Velké a Malé mechové jezírko, která jsou centrem největší moravsko-slezské přírodní rezervace – rašeliniště přírodního typu. (Knoz, 1975:173) Velké mechové jezírko je zároveň po Pradědu druhým nejnavštěvovanějším místem v Jeseníkách. (rejviz.info, 2020) Rezervaci vede naučná stezka, kterou zřídila Správa Chráněné krajinné oblasti Jeseníky. (Knoz, 1975:173) Stezka je dlouhá necelé 2 km a mohou se po ní pohybovat pouze pěší v době od 8 do 18 hodin. (jeseniky.net, 2002–2020g) Podél stezky si lze přečíst tabule informující o unikátních slatinných rostlinách a hmyzu. Stálá služba pracovníků CHKO podává návštěvníkům odborný výklad a zároveň dbá na dodržování zákazu vstupu mimo značenou stezku. (Holub a kol., 2004:55)

Dne 1.1.2005 byl Rejvíz vyhlášen vesnickou památkovou zónou. Rejvíz je ideálním místem pro klidnou dovolenou, turistiku, cykloturistiku, běžky či houbaření. (rejviz.info, 2020)

Zlatý Chlum

Necelých 5 km od města Jeseník se nachází vrch Zlatý Chlum (875 m. n. m.) se stejnojmennou kamennou rozhlednou vysokou 26 m. Na její vrchol se návštěvníci dostanou po 145 schodech a naskytne se jim tak nádherný výhled nejen na blízké město Jeseník, ale také na Otmuchovské jezero v Polsku a Hrubý Jeseník s vrcholy Praděd a Šerák.

Za dobré viditelnosti je možné spatřit i Králický Sněžník a Rychlebské hory. (zlatychlum.cz, 2020)

Za výstavbu rozhlednu lze vděčit Moravskoslezskému sudetskému horskému spolku (MSSGV), který stál za vybudováním většiny jesenických rozhleden v 19. století. Stavba začala v srpnu 1898 a mezi její zakladatele patřil například zeť slavného léčitele Vincenze Priessnitze. (zlatychlum.cz, 2020) Rozhledna byla dokončena v rekordním čase a veřejnosti byla slavnostně zpřístupněna již v roce 1899. O tři roky později byla zprovozněna také turistická chata, která umožnila návštěvu rozhledny v zimním období. V roce 1932 zřídila pobočka MSSGV novou pohodlnější cestu až k chatě a také sáňkařskou dráhu. Během druhé světové války rozhledna i chata značně utrpěly. Na jejich stavu se podepsala nepřízeň počasí i ničení vandalů. Chata v roce 1955 vyhořela. O obnovu rozhlednu se v roce 1976 ujalo město a turistická chata byla opravena o pár let později. (jeseniky.net, 2002-2020h)

Na Zlatý Chlum se turisté mohou dostat z Jeseníku po červené a modré turistické značce. Rozhledna je otevřena od května do září za příznivého počasí. V zimním období pouze o víkendech. (jesenik.org, 2020e)

Obrázek č. 3: Rozhledna Zlatý Chlum, zdroj: archiv autorky

4.4.6.3 Cykloturistika

Cykloturistika je jednou z moderních forem turistiky, při níž se cestuje a poznává příroda pomocí jízdního kola. Jedná se o pohyb v přírodě, při jehož provozování vynakládá účastník fyzickou námahu. Má příznivý účinek na zdraví člověka a zároveň je šetrná k životnímu prostředí. (Ondráček a Hřebíčková, 2007:12) Výhoda oproti pěší turistice je v tom, že cykloturista vidí z okolí mnohem víc a je rychlejší. Pokud se nejedná o krátký jednodenní výlet, využívá účastník ubytovacích možností v dané oblasti. V současnosti je cykloturistika jednou z nejrozšířenějších forem aktivní účasti na cestovním ruchu a řadí se k ekologickým formám turistiky. (Ryglová, 2007:73)

Jeseníky disponují hustou sítí cyklotras a díky tomu patří k nejvyhledávanějším oblastem cykloturistů. K nejrozšířenější formě cyklistiky v Jeseníkách patří především cyklistika na horských kolech (MTB), která je provozována stále rostoucím počtem návštěvníků. Ti vyhledávají především nezpevněné povrchy cest s členitým terénem, které vedou po lesních cestkách či pěšinách. Vyznačování tras je konzultováno se Správou Chráněné krajinné oblasti Jeseníky. Trasy jsou navrženy tak, aby měly co nejmenší dopad na životní prostředí, a zároveň umožnily návštěvníkům poznat krásu okolní přírody. K nejvyužívanějším trasám patří úsek hřebenové trasy vedoucí z Karlovy Studánky na Praděd, a dále trasa pod hřebenem vedoucí z Karlovy Studánky na Červenohorské sedlo. Oblíbenou jednoduchou trasou je například úsek Rejvíz – Vrbno pod Pradědem a Branná – Jeseník. (jeseniky.ochranaprirody.cz, 2012:242)

Ve zkoumané oblasti fungují také naučné cyklostezky. Oblíbenou stezkou pro rodiny s dětmi je Naučná stezka Schroth-Priessnitz, která je věnována zakladatelům místních Lázní Jeseník a Dolní Lipové. Cyklotrasa je dlouhá 4 km a spojuje sedlo Na Pomezí u obce Lipová-lázně a Priessnitzovy léčebné lázně v Jeseníku. (navstivtejeseniky.cz, 2009-2020f)

Náročnou cyklotrasou pro zkušené cyklisty je Čarodějnická cyklotrasa, která vede místy spojenými s čarodějnickými procesy na Jesenicku a Šumpersku. Trasa je dlouhá 138 km a vznikla v roce 2009. Je rozdělena na dvě části – Šumperskou a Jesenickou. Šumperská část měří 91 km a začíná v Mohelnici, pokračuje na Mírov, Šumperk, Nové Domky, Rapotín, Velké Losiny, Sobotín, Vernířovice a Červenohorské sedlo. Jesenická část je dlouhá 47 km a začíná na Červenohorském sedle, poté pokračuje do Domašova, Jeseníku, České Vsi a Zlatých Hor. (navstivtejeseniky.cz, 2009-2020g)

4.4.6.4 Lyžování

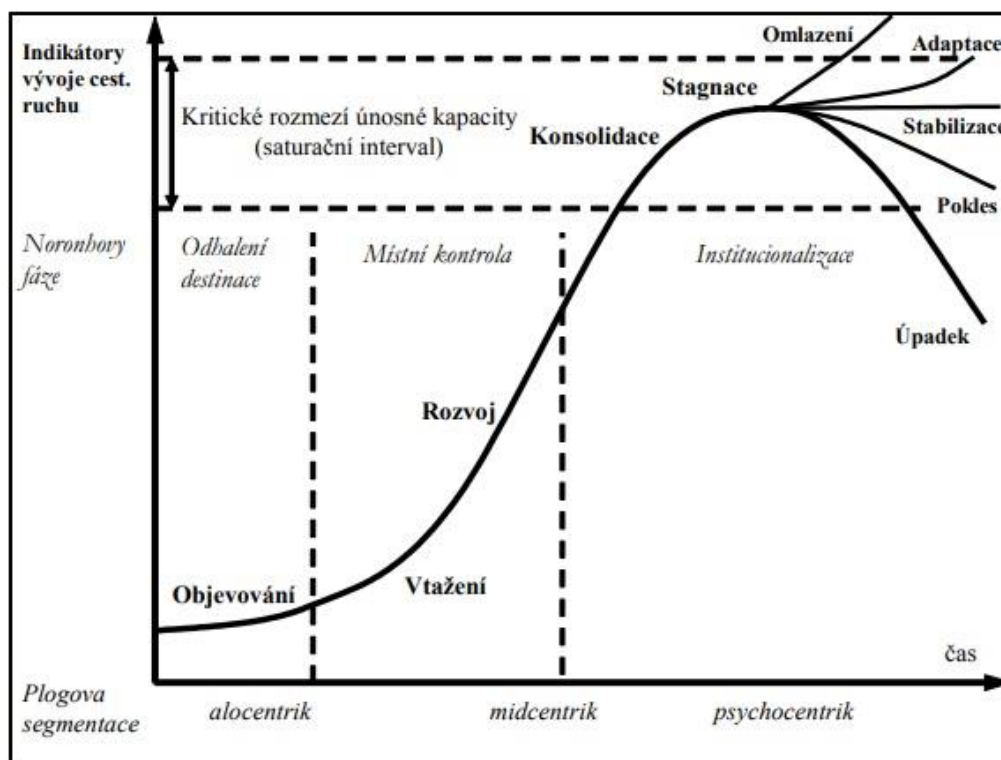
Lyžování je aktivní forma cestovního ruchu a je součástí sportovní formy cestovního ruchu. Účastníci této formy jsou motivováni z aktivního pohybu na lyžích. Lyžování se dělí na běžecké lyžování, sjezdové lyžování, vodní lyžování a netradiční lyžování. V mnoha zemích je propagováno běžecké lyžování pro svůj minimální dopad na životní prostředí. (Zelenka a Pásková, 2012:321)

Lyžování se na našem území začalo rozvíjet koncem 19. století především díky činnosti místních českých a německých spolků. Později lze za jeho rozvoj vděčit lyžařským klubům a členům tělovýchovného spolku Sokol. (Korvas, 2007:60)

Nejvýznamnější formou lyžování ve zkoumané oblasti představuje sjezdové lyžování, které má však negativní dopad na tamější přírodní prostředí a charakter krajiny. Mezi hlavní negativní vlivy sjezdového lyžování patří odlesňování ploch pro sjezdovky, budování parkovišť a odběry vod pro umělé zasněžování. Běžecké lyžování v oblasti nabývá v posledních letech na popularitě, a to především díky nižším dopadům na životní prostředí. Díky vhodným klimatickým podmínkám disponují Jeseníky jedním z nejlepších terénů pro běžecké lyžování v České republice. (jeseniky.ochranaprirody.cz, 2012:245-246)

4.5 Teoretický koncept životního cyklu destinace

Koncept životního cyklu destinace představuje užitečný konceptuální rámec pro studium a výzkum managementu destinace a cestovního ruchu obecně. Zaměřuje se na sledování změn způsobených cestovním ruchem v destinačním prostředí. (Pásková, 2014:87) Představuje aplikaci klasické křivky životního cyklu výrobku obvykle používanou v marketingu. Nejpoužívanějším konceptem životního cyklu destinace je Butlerův model, který líčí cyklus vývoje destinace v šesti fázích: objevení, vtažení, rozvoj, konsolidace, stagnace a poststagnace. (Šauer, Vystoupil, Holešinská a kol., 2015:228) „*Jako indikátory vývoje cestovního ruchu ve vztahu ke stavu a vývoji primárních i sekundárních zdrojů cestovního ruchu jsou nejčastěji používány růst počtu návštěvníků, růst podílu přenocujících návštěvníků, změna počtu konkurenčních destinací, průměrné výdaje návštěvníků; změna v segmentační struktuře, tržní podíl; intenzita a způsob propagace (náklady, účast na mezinárodních veletrzích) a cenová inflace tažená cestovním ruchem.*“ (Pásková, 2014:95)

Obrázek č. 4: Životní cyklus destinace, zdroj: Pásková (2014)

Fáze objevení představuje fázi objevitelskou, kdy do destinace proniká malý počet individuálních návštěvníků, kteří jsou do destinace přitahováni jejími jedinečnými přírodními podmínkami a odlišnou kulturou. Návštěvnost území prozatím nevykazuje žádné známky pravidelnosti. Ve vznikající destinaci zatím neexistuje téměř žádná infrastruktura cestovního ruchu, a tudíž jsou návštěvníci ve značném kontaktu s místními obyvateli. Návštěvníci tohoto typu jsou označováni jako alocentrici nebo jako „objevovatelé“. Obvykle znají nebo se snaží intenzivně poznávat jazyk i místní kulturu, a proto jsou místní komunitou obvykle příznivě přijímáni. (Pásková, 2014:96)

Fáze vtažení představuje druhou fázi konceptu, kdy se v destinaci zvyšuje počet a pravidelnost návštěvníků. Místní obyvatelé se začínají realizovat v podnikání cestovního ruchu a poskytují služby převážně či dokonce výhradně pro návštěvníky. V této fázi lze ohledně postoje místních obyvatel k návštěvníkům a k rozvoji cestovního ruchu hovořit o kombinaci euforie a určité míry apatie. Začíná být kladen tlak na výstavbu infrastruktury pro potřeby návštěvníků, zvyšuje se propagace a destinace se začíná vyznačovat sezónností. (Pásková, 2014:97)

Fáze rozvoje zobrazuje stav, kdy již destinace disponuje dobře vymezeným okruhem zdrojových oblastí, který je do jisté míry formován propagací cestovního ruchu. Kontrola

místních obyvatel nad rozvojem cestovního ruchu výrazně klesá a dochází ke komercializaci destinace. Míra růstu intenzity cestovního ruchu měřená počtem návštěvníků dosahuje v této fázi nejvyšších hodnot a v hlavní sezóně počet návštěvníků převyšuje počet místního obyvatelstva. (Pásková, 2014:98-99)

Fáze konsolidace se vyznačuje masovostí cestovního ruchu. Cestovní ruch se stává pro destinaci z hlediska příjmů a zaměstnanosti životně důležitý. V destinaci se začínají objevovat pobočky významných hotelových i pohostinských řetězců a původní funkce destinace je vytlačena funkcí komerční. Dochází také k regulaci návštěvnosti, neboť návštěvníci přestávají kvůli přelidněnosti destinaci vyhledávat. (Pásková, 2014:100)

Fáze stagnace je nejkritičtější etapou destinačního cyklu, neboť rozhoduje o tom, která varianta poslední fáze nastane. „*Počet návštěvníků dosahuje svého vrcholu, průměrná délka pobytu a průměrná útrata návštěvníka zpravidla vykazují klesající tendenci.*“ (Pásková, 2014:101) Ubytovací kapacita již nebývá ani v sezóně plně využita a atraktivita destinace jsou postupně vytlačeny uměle vytvořenými atrakcemi. (Pásková, 2014:101)

Fáze poststagnace může v závislosti předchozím vývoji proběhnout v pěti základních variantách: úpadek, pokles, stabilizace, adaptace nebo omlazení. Fáze úpadku je výsledkem vyčerpání zdrojů destinace a snížení kvality životního prostředí. Fáze poklesu je charakterizována útlumem návštěvnosti, překročením únosné kapacity území pro rozvoj cestovního ruchu a nedostatečnými investicemi do údržby infrastruktury. Fáze stabilizace nadchází v případě, že se destinaci povedlo vyrovnat s předchozím poklesem návštěvnosti. Fáze adaptace je spojená s modifikacemi rozvoje cestovního ruchu a přizpůsobení únosné kapacity území. Fáze omlazení je výsledkem destinačního managementu, který vedl k změně image destinace a zvýšení její únosné kapacity. Díky omlazení začíná nový životní cyklus destinace. (Pásková, 2014:102)

4.6 Historie cestovního ruchu

Počátky cestování sahají až k pravěkým civilizacím. Za nejstarší cestovatele jsou považováni Asyřané, Egypťané Peršané a Sumerové. Féničané dokonce na cestování a obchodu založili svou civilizaci. (Francová, 2003:9) Velký podíl na vývoji cestování mají zejména Řekové. Řečtina se začala rozšiřovat po celé oblasti Středomoří a umožnila tak cestujícím snadnější komunikaci. Díky tomu, že většina řeckých měst je umístěna blízko pobřeží, zvýšila se tak potřeba cestovat po moři. (Vystoupil a Šauer,

2006:44) První dochované cestovní popisy jsou od řeckého dějepisce a cestovatele Herodota z roku 480–425 př. n. l., který zdokumentoval Řecko, Egypt, oblast Středozemního moře až po Malou Asii. (Francová, 2003:9) Hlavním motivem cestování ve starověku byl obchod, poutnictví, vzdělání a povinnosti se správou země. Období antického Říma však přineslo změnu. (Palatková a Zichová, 2006:13) Mezi záliby Starých Římanů patřily lázně a termální prameny, což později vedlo k rozvoji lázeňského cestovního ruchu. (Vystoupil a Šauer, 2006:45)

Počátky obchodních, objevitelských a kolonizačních cest do zámoří nastávají ve 13. století. Cesty se podnikaly především do Indie, Číny a Indonésie za účelem zbohatnutí. (Ryglová, 2009:18) „*Nejznámějším cestovatelem byl Marco Polo (1254–1324), který strávil sedmnáct let v Číně na dvoře císaře Kublajchána.*“ (Ryglová, 2009:18)

Na konci 15. století se proslavil mořeplavec Kryštof Kolumbus, který podnikl svou plavbu do Indie, při které však v roce objevil zcela nový kontinent – Ameriku. Země byla po čase pojmenována po dalším známém mořeplavci, Amerigo Vespuccim, který uskutečnil mnoho výprav k břehům Jižní Ameriky. Jeho poutavé zážitky z cest byly vydány jako cestopis a na základě toho se zemi začínalo říkat Amerigova země, posléze Amerika. (Vystoupil a Šauer, 2006:45)

4.6.1 Období do 1. světové války

„*Většina autorů se shoduje, že počátky moderního cestovního ruchu je třeba hledat v 17. a 18. století, kdy existovalo právo volného pohybu po cizích územích pro šlechtice a kupce. Cestování bylo reprezentováno především cestami šlechticů a tovaryšů za získáváním zkušeností.*“ (Ryglová, 2009:18) Podle Vystoupila a Šauera (2006:46) byla cílem cest především univerzitní města jako Cambridge a Oxford v Anglii, francouzská Sorbonna nebo Salamanca ve Španělsku.

Významný vliv na cestování měla od konce 18. století průmyslová revoluce. Omezení volnosti pohybu se ocitá pod nátlakem potřeby nových pracovních sil, a technický pokrok zvyšuje potřebu vzdělání a získávání odborných znalostí. (Ryglová, 2009:18)

„*Trend, kdy cestování sloužilo obchodním nebo vojenským zájmům, v podstatě trval až do 19. století. Rozvoj cestovního ruchu byl spjat s rozvojem společnosti, průmyslem, a především s rozvojem dopravy.*“ (Hesková a kol., 2006:41) V 19. století se začala intenzivně rozvíjet železniční i silniční doprava. Cestování vlakem bylo levnější, rychlejší

a komfortní, což přispělo k rozmachu cestovního ruchu. Díky tomu můžeme o 19. století hovořit jako o přechodu cestování k cestovnímu ruchu. Období rozkvětu průmyslu mělo pozitivní vliv také na život tehdejší společnosti. Zavedení pevné pracovní doby vedlo k nárůstu volného času a motivem cestování se tak stalo uspokojování potřeby rekreace, poznávání a obnova sil. (Vystoupil a Šauer, 2006:46)

V 19. století se do dějin cestovního ruchu významně zapsal Angličan Thomas Cook, který pořádal hromadné poznávací zájezdy do různých zemí Evropy. (Vystoupil a Šauer, 2006:46) Jak uvádí Francová (2003:9), Thomas Cook na své prvotní úspěchy navázal organizováním dalších akcí, jmenovitě například výlety spojenými s prohlídkou památek nebo návštěvami Světových výstav v Londýně a Paříži. Cook roku 1841 založil první cestovní kancelář Thomas Cook and Co., která dodnes patří mezi světové špičky. (Vystoupil a Šauer, 2006:46)

Další osobou, která přispěla k rozvoji cestovního ruchu byl německý vydavatel Karl Baedeker, který v roce 1827 vydal první komplexní knižní průvodce. Jeho cílem bylo zjednodušit a zpřístupnit cestování i středním vrstvám obyvatelstva. (Ryglová, 2009:18) Další průvodce vydané Baedekerem obsahovaly kromě map, plánek a údajů o památkách také informace o ubytování a dopravních spojení. (Hesková a kol., 2006:42)

Konec 18. století a první polovina 19. století se nesla ve znamení národního obrození. Český národ si začal uvědomovat svůj vztah k rodné zemi, historii i českému jazyku a občané zatoužili po svobodné společnosti. Přišel však revoluční rok 1848 a po něm těžké období Bachova absolutismu plné cenzury a policejního dozoru. Po jeho skončení v roce 1859 a uvolnění poměrů v Rakousku-Uhersku nabyl cestovní ruch na našem území vlastenecký charakter. Jeho rozvoj byl výrazně podpořen zakládáním českých turistických spolků. Mezi první spolky můžeme řadit Uměleckou besedu (umělecký spolek), Hlahol (pěvecký spolek) a Sokol. Tělovýchovný spolek Sokol byl založen v únoru 1862 Miroslavem Tyršem a Jindřichem Füglerem. Jeho činnosti výrazně ovlivnily tehdejší domácí cestovní ruch. Spolek pořádal různé tělovýchovné, sportovní, kulturní akce a budoval turistické ubytovny. (Palatková a Zichová, 2014:182) „*Sokolové pomáhali zakládat moderní tělovýchovu slovanským národům – Srbům, Slovincům, Chorvatům, Bulharům, Polákům i Rusům. Sokolské jednoty vznikaly také v mnoha zemích západní Evropy a v Americe.*“ (Waic, 1996:5) Hlavním posláním Spolku bylo povznést český národ po tělesné i duševní stránce. Jeho činnost na našem území byla během světových válek pozastavena. (Jandásek, 2010:6)

O rozmach cestování se u nás zasloužil také Klub českých turistů (KČT), který vznikl v roce 1888. Stejně jako Thomas Cook, tak i KČT podnikl hromadný zájezd na Světovou výstavu v Paříži. (Vystoupil a Šauer, 2006:47) Pár let na to začal KČT podnikat početnější výlety. V roce 1896 zorganizoval zájezd pro 260 osob do Adršpašských skal. Na místě dodnes stojí pamětní deska. O rok později v roce 1897 zorganizoval tento klub zájezd pro 71 lidí do Bosny, Černé Hory, Dalmácie a Záhřebu. (kct.cz, 2019) V prvopočátcích vzniku se KČT věnoval pouze pěší turistice. Na konci 19. století se však poprvé začala rozvíjet také lyžařská turistika. První pár lyží přivezl do České republiky sportovní propagátor Josef Rössler Ořovský a záhy také hrabě Harrach. Ten je dovezl z Osla a nechal podle nich zhotovit další páry pro své lesní zaměstnance. Propagátorem lyžařství v KČT se stal dobrý přítel hraběte Harracha, štěpanický řídící učitel Jan Buchar. (kct.cz, 2019)

Na konci 19. století začaly vznikat také německá sdružení. Nejprve v Německu, později v Rakousku. Například sdružení Alpenvereine, které si kladlo za cíl zpřístupnit lidem hory. Prvními členy alpských spolků byli šlechtici a bohatí držitelé pozemků. V roce 1895 vznikl v Rakousku-Uhersku první sociálně demokratický spolek Naturfreude, který pořádal výlety do přírody. (Hesková a kol., 2006:42)

Nárůst návštěvnosti na přelomu tisíciletí zaznamenala také lázeňská střediska a letoviska s delší dobou pobytu, která se často stávala vyhledávanými místy pro vyšší vrstvy. Lidé ze střední a nižší třídy naopak uplatňovali turistiku a volný pobyt v přírodě s kratší dobou pobytu. (Hesková a kol., 2006:42) Postupně byly splněny dva předpoklady pro rozvoj cestovního ruchu: svoboda pohybu a fond volného času. (Hesková a kol., 2006:43)

Na počátku 20. století začala také vznikat letecká doprava. Tvůrci prvního letadla byli v roce 1903 bratři Wrightové. O šest let později přeletěl francouzský vynálezce a letecký konstruktér Louis Blériot kanál La Manche. V českých zemích poprvé vzlétl v roce 1910 v Pardubicích Ing. Jan Kašpar. Další významný rozvoj letectví proběhl během první světové války. (Rux, 2014:51)

Rozvíjet se začal také individuální cestovní ruch realizovaný za účelem dobrodružství a poznání. V roce 1911 norský badatel Roald Amundsen jako první dosáhl jižního pólu. Svými vědeckými zážitky z cest poté rozšířil informační základnu cestovního ruchu. (Vystoupil a Šauer, 2006:48)

4.6.2 Období mezi světovými válkami

První světová válka měla výrazný dopad nejen na životy lidí, ale také na cestovní ruch. Na jedné straně způsobila obrovské hmotné ztráty, ale na druhé straně napomohla budování nových silnic, železnic, moderních aut a letadel. Vznikly také nové státy, nastaly sociální změny a monarchie se rozpadla. Vojáci poznamenaní hrůzami války se čím dál častěji uchýlovali do klidu přírody. (kct.cz, 2019) V této době se znovu začala objevovat klasická motivace účastníka na cestovním ruchu – rekreace. (Ryglová, 2009:19) Většina států po válce přikročila k ochranným opatřením v celní, pasové a vízové oblasti, což významně omezilo domácí i zahraniční cestovní ruch. (Hesková a kol., 2006:45)

Klub českých turistů se z války vzpamatoval poměrně rychle, a v nadcházejících několika letech došlo k jeho velkému rozkvětu. Jako jediný z několika turistických spolků v republice měl celostátní působnost. Po vzniku Československé republiky a rozšíření o Slovensko a Podkarpatskou Rus, přijal klub nový název – Klub československých turistů. Rozvoj zaznamenalo také lyžování, sport, který byl na několik let přerušen válkou. Stalo se tak především díky lepšímu přístupu do českých pohraničních hor. (kct.cz, 2019)

V roce 1920 byla založena nejstarší česká cestovní kancelář ČEDOK (Československá cestovní a dopravní kancelář). Zaměřila se především na nové formy dopravy, kterými byli v té době autobusy a letadla, a za pár let si podmanila tuzemský trh. V roce 1925 byla kancelář připravena dobýt také trh zahraničních zájezdů. Založila autopark vybavený nejmodernějšími turistickými autokary značky Praga a vydala první souborný katalog tuzemských a zahraničních zájezdů Naše cesty. Jako první kancelář ve Střední Evropě odstartovala období leteckých zájezdů – první dvě trasy byly do Casablanky a do Káhiry. Uspořádala také zájezd do Jugoslávie, která byla v té době nepřístupná. (cedok.cz, 2019)

Státy jako Rakousko a Švýcarsko si přes platební bilanci uvědomily význam zahraničního cestovního ruchu z ekonomického hlediska, a začaly aktivně podporovat jeho rozvoj. (Hesková a kol., 2006:45) Poptávka po organizovaných zájezdech vyvolala nutnost budování potřebné doprovodné infrastruktury jako jsou ubytovací a stravovací zařízení. (Vystoupil a Šauer, 2006:47) Byl také kladen zvláštní důraz na přípravu odborných pracovníků. (Hesková a kol., 2009:45)

Meziválečné období se též vyznačuje rozmachem tělovýchovných spolků. Velký význam pro rozvoj tělesné výchovy a sportu v zemích střední Evropy měla organizace YMCA (Young Men's Christian Association – Křesťanské sdružení mladých lidí). Organizace

YMCA vznikla roku 1844 v Anglii, odkud se rychle rozšířila do dalších zemí světa. Velmi populární se stala ve Spojených státech Amerických, kde sport a tělovýchova v rámci sdružení dosáhly vrcholu. YMCA v USA pronikla až na vysoké školy, kde díky ní došlo ke vzniku dnes již populárních sportů, např. basketbalu a volejbalu. (Tlustý, 2017:11) Právě tyto sporty k nám v rámci organizace YMCA začaly po první světové válce pronikat. Během války působilo na bojištích a v zajateckých táborech mnoho zahraničních pracovníků organizace. Ti pro vojáky zřizovali čajovny, čítárny, vývařovny a nabízeli jim aktivity pro využití volného času. (Flemer a kol., 2024:110) O rozšíření sdružení v poválečném Československu se zasloužil také Tomáš G. Masaryk, který si velmi vážil jeho práce s mládeží, ideálů a křesťanského programu. Na základě prezidentovi vlastní iniciativy bylo v roce 1920 Světovou aliancí YMCA do Československa vysláno 62 pracovníků, kteří zde zakládali sdružení a školili dobrovolníky. (Tlustý, 2017:69) „*Velký význam pro naši tělesnou výchovu a sport měl právě její mezinárodní charakter. YMCA vysílala své pracovníky na různá sportovní školení do zahraničí, a tito lidé tak po návratu mohli dále předávat zkušenosti získané v mnoha zemích světa, kde byly různé druhy sportů na vyšší úrovni než v Československu.*“ (Flemer a kol., 2024:110) Díky podpoře Spojených států amerických měla dostatek finančních prostředků k tomu, aby zde začala budovat tělocvičny a sportoviště. Obyvatelé Prahy se tak poprvé setkali s krytým bazénem v Paláci YMCA, nebo s první gymnastickou halou a první krytou běžeckou dráhou. Po celém Československu se postavily desítky hřišť a sportovišť, bazénů, kulturních domů, studentských ubytoven a restaurací. (Flemer a kol., 2024:110)

Do období mezi světovými válkami se také řadí počátek českého fenoménu – **trampingu**. Tramping, který byl charakteristický pobytem v přírodě, si získával příznivce již od konce první světové války. Počátek hnutí je spojeno s 20. léty 20. století a jeho účastníky byli především mladí lidé z nižších společenských vrstev, kteří prchali od všedních starostí do klidu přírody. (Štemberk, 2009:241-242) „*Tramping jako forma domácího turismu neměl tak zásadní ekonomický vliv (významnou část spolku tvořily volné statky), avšak jeho význam lze vidět zejména v realizaci rekreačně zdravotní funkce (reprodukce duševních sil a fyzických sil), kulturně-poznávací funkce (rozvoj osobnosti), zdravotní funkce (prevence) a jistě i v utváření životního stylu tehdejších mladých lidí.*“ (Palatková a Zichová, 2014:183) Na nejčastěji navštěvovaných místech se začaly tvořit osady, které se staly místem realizace aktivního odpočinku v přírodě. Součástí trampingu se staly sporty a zpěv a jeho účastníci nocovali nejčastěji pod stanem nebo pod širákem. Názor veřejnosti byl zpočátku negativní,

neboť trampové na rozdíl od turistických spolků pořádali své výlety neorganizovaně a nezajímali se o to, na jakém pozemku budují tábořiště. Negativní pohled společnosti se začal měnit na přelomu 20. a 30. let, a to především díky oblíbenosti trampských písní a vstupu trampů na filmová plátna. Tramping se rozšířil a plno lidí ho začalo provozovat kvůli tomu, že byl moderní. Jeho filozofie jim byla cizí. 9. dubna 1931 byla vydána vyhláška prezidenta, která upravovala podmínky trampingu. Zakázáno bylo nepřístojné chování na veřejných místech, společné táboření osob různého pohlaví (výjimku tvořilo rodinné táboření), zpívání nemravných písní a nošení zbraní. (Štemberk, 2009:241-242)

4.6.3 Období po 2. světové válce

Největším důsledkem druhé světové války, bylo rozdělení světa na dvě společenské soustavy, což významně ovlivnilo rozvoj cestovního ruchu. (Hesková a kol., 2006:46) Kvůli nepřijetí Marshallova plánu se cestovní ruch vyvíjel v obou blocích odlišně. Na západě docházelo k hromadnému rozmachu cestovního ruchu, k čemuž výrazně přispěla výstavba dálničních sítí a rozvoj civilního letectví. Nejnavštěvovanějšími evropskými zeměmi byly především Francie, Itálie a Velká Británie. Velkou návštěvnost zaznamenávala také Amerika. V zemích východního bloku byly naopak potlačeny základní předpoklady vzniku CR – svoboda pohybu a dostatek finančních prostředků. (Rygllová, 2009:19)

4.6.3.1 Česká republika po 2. světové válce

Únorovým převratem v roce 1948, a následnou změnou společensko-politických poměrů, se výrazně změnily podmínky rozvoje cestovního ruchu a následně také jeho formy a druhy u nás. Uzavření hranic způsobilo orientaci poptávky na domácí cestovní ruch, který se stal základem účasti na turismu tehdejšího československého národa. (Palatková a Zichová, 2014:183) Po roce 1948 byly znárodněny majetky největších soukromých podnikatelských subjektů. V roce 1955 došlo ke znárodnění soukromého lázeňského sektoru, který byl jedním z nejdůležitějších segmentů cestovního ruchu u nás. (Šauer, Vystoupil, Holešinská a kol., 2015:30) V této souvislosti došlo i ke zrušení jednoho z nejdůležitějších organizátorů cestovního ruchu – Klubu československých turistů. (Šauer, Vystoupil, Holešinská a kol., 2015:30)

„Etapa je charakterizována počátky domácího cestovního ruchu podmíněné obnovou a přestavbou národního hospodářství na socialistických základech“ (Hesková a kol.,

2006:51) Zahraniční cesty představovaly z 95 % výjezdy do socialistických států. Pokud chtěl někdo vycestovat do nesocialistických zemí, musel získat devizový příslib vydaný bankou a výjezdní doložku vydanou policií. Fenomémem poválečného období byly organizované hromadné zájezdy. (Hesková a kol., 2006:51) „*Vedle volného cestovního ruchu, který byl naplňován především služebními cestami, se začínal rozvíjet i vázaný cestovní ruch, a to nejprve ve formě výběrové a později podnikové rekreace pracujících v rámci odborových organizací, léčebných a zdravotních pobytů pracujících a mládeže.*“ (Hesková a kol., 2006:51) Pokud zaměstnanci národních podniků pracovali svědomitě a efektivně, byli za své výsledky a splnění normy oceněni výběrovou rekreací ROH (Revolučního odborového hnutí). (Ryglová, 2009:20)

Šedesátá a sedmdesátá léta minulého století se vyznačovala rozmachem masové rekreace a společenských forem cestovního ruchu. Došlo k intenzivnímu rozvoji letní rekreace na rybnících a řekách. Ubytování u těchto vodních rekreačních zdrojů představovaly převážně chaty, kempinky a tábořiště. (Šauer, Vystoupil, Holešinská a kol., 2015:30)

V druhé polovině 20. století se cestovní ruch začal vyvíjet také v horských oblastech. V Beskydech, Bílých Karpatech, Jeseníkách, na Šumavě a na Vysočině postupně vznikala nová střediska. Začala výstavba podnikových rekreačních zařízení a chalup. (Šauer, Vystoupil, Holešinská a kol., 2015:30)

Situace v České republice po roce 1989

Po pádu socialistického režimu se výrazně zlepšily podmínky pro cestovní ruch. V roce 1991 vyšel v platnost zákon, kterým byla postupně navracena znárodněná zařízení základní infrastruktury cestovního ruchu do rukou původních vlastníků. Otevřely se hranice do celého světa a byla zrušena vízová povinnost. Dále byl uzavřen bezdevizový styk a do České republiky díky tomu začalo proudit více turistů. Liberalizace a privatizace trhu vedla k zakládání mnoha organizací podnikajících v cestovním ruchu. Bylo jich tolik, že kvantita převyšovala kvalitu nabízených služeb, což vzápětí vedlo k jejich krachu. (Vystoupil a Šauer, 2006:49)

V České republice začal převládat aktivní cestovní ruch. Do roku 1996 příjezdy převyšovaly výjezdy až 2,5krát. Pomalu u nás vznikaly nové formy cestovního ruchu, jako např. agroturistika a ekoagroturistika. Nové ubytovací kapacity začaly díky tomu vznikat také na venkově. (Ryglová, Burian a Vajčnerová, 2011:28) V roce 1996 došlo k vytvoření Ministerstva pro místní rozvoj, které má od té doby v kompetenci turismus. (Petraš, 2018:12)

Vývoj cestovního ruchu značně pokračoval také po roce 2000. Umírnilo se tempo růstu příjezdového cestovního ruchu, což bylo dáno především větší konkurencí mezi zeměmi. Stabilita podnikání v cestovním ruchu se zlepšila, což vedlo k lepší kvalitě poskytovaných služeb. Cestovní kanceláře se začali specializovat na určitou oblast, činnost nebo klientelu a zaměřili se na spolupráci mezi sebou. (Ryglová, 2009:23)

Začaly vznikat nové rozvojové strategie k CR, zvyšovaly se veřejné výdaje do propagace jednotlivých krajů i České republiky jako celku. Klíčovým faktorem se stala dostupnost informací v různých jazycích. Dále se rozvíjely nové specifické formy cestovního ruchu – cykloturistika, golfová turistika, kongresová turistika, lázeňství a wellness. Výrazně se změnilo také spotřebitelské chování v cestovním ruchu. Zvyšovala se ochota utracet vyšší finanční prostředky a tím vznikla poptávka po dražších službách, kterou podporovalo posílení koruny. (Ryglová, Burian a Vajčnerová, 2011:28-29)

Letecká přeprava začala nabývat na popularitě. V roce 2000 byl z České republiky vypraven první charterový let do Thajska. Od tohoto okamžiku se pobyty v exotických destinacích stávaly hitem. Populární se staly cesty za lyžováním v zahraničních vysokohorských střediscích. (Rux, 2014:63) Dostupnost cestování se výrazně zvýšila díky nástupu nízkonákladových leteckých společností (low cost airlines), jejichž lety využívají hlavně lidé, kteří létají často nebo chtějí na let vynaložit minimální náklady. Trendem se také stává využívání last minute zájezdů. (Ryglová, Burian a Vajčnerová, 2011:32).

V současnosti se výrazně mění věková struktura obyvatelstva a přibývají senioři v dobré tělesné kondici, kteří jeví zájem o aktivní dovolenou. Roste mimo jiné zájem o sebevzdělání v různých zájezdových kurzech. Jedná se například o jazykové kurzy, kurzy potápění a jazykové pobyty. V domácím cestovním ruchu převládá zájem o rodinné pobyty na horách nebo v blízkosti vodních ploch. Žádané jsou zejména pobyty v soukromých chatách s jednodušším způsobem ubytování. (Ryglová, Burian a Vajčnerová, 2011:32) Pokračuje také rozvoj aktivní turistiky, mezi kterou se řadí cykloturistika, pěší turistika, horská turistika nebo vodní sporty. (Ryglová, 2009:24)

V průběhu let se cestovní ruch stal součástí životního stylu a cestování je díky rostoucí životní úrovni dostupnější stále více lidem. Důvodem jsou i nové technologie, například internet, pohodlné platby kartou a globální distribuční systémy. Česká republika je propagována jako bezpečná turistická destinace a je oblíbenou destinací zahraničních turistů především pro své kulturně-historické předpoklady a výhodnou geografickou polohu.

Nejčastějšími zahraničními návštěvníky jsou Němci a Asiaté, především Číňané a Jihokorejci. (Ryglová, 2009:24)

5 Praktická část

Praktická část bude věnována bližšímu nastínění historie a vývoje turismu zkoumaného území od samého počátku osidlování. Zohledněno bude celé území hor Jeseníky s větším detailem na město Jeseník.

5.1 Předpoklady cestovního ruchu ve zkoumané oblasti

5.1.1 Lokalizační předpoklady

Přírodní předpoklady

Celá oblast Jeseníků patří geologicky k Českému masívu. Její geologická stavba a historie je velmi složitá. Podklad oblasti tvoří staré předprvohorní metamorfované horniny, např. amfibolity, migmatity, svory a ruly. Nejvyšší vrcholy Jeseníků dosahují výšky až 1400 m n. m. a od 1300–1350 m n. m. jsou pokryty horskými loukami. Hřebeny hor spadají prudce do koryt horských říček. Podhorskou krajinu tvoří mnohotvárná údolí a pahorkatina přecházející do nížin. Pestrostí geologické stavby je dána i rozmanitost nerostných surovin. V současnosti se zde těží rudy barevných kovů ve Zlatých horách a Horním Benešově. Z nejvýznamnějších nerudných surovin se zde těží grafit, slezský mramor, slezská žula nebo vysokoprocentní vápenec. (Knoz, 1981:7-16)

Pro Jeseníky je charakteristická dlouhá zima s dostatkem sněhu, což poskytuje ideální předpoklady pro zimní sporty. Klimatické podmínky na hřebenech jsou drsné, poměrně větrné a vlhké. Nejvíce sněhu lze na hřebenech pozorovat v březnu. Na Pradědu trvá souvislá sněhová pokrývka od konce listopadu do poloviny března, kdy dosahuje výšky až 200 cm. Na úpatí hor je podnebí mírně teplé a průměrně vlhké. Pro letní rekreaci je v horské oblasti nejvhodnější červenec, srpen a první polovina září. (Hampala a Obůrková, 2004:48-49)

Lázeňské město Jeseník a jeho okolí obklopuje překrásná krajina s členitým reliéfem. Nachází se na rozhraní Rychlebských hor, Hrubého Jeseníku a Zlatohorské vrchoviny. V nedalekém okolí lze také navštívit národní přírodní rezervaci Rejvíz s rašelinnými jezírky Velké mechové jezírko a Malé mechové jezírko nebo řadu jeskyní, z nichž největší je Jeskyně Na Pomezí. Ve městě a jeho okolí se dále nachází několik desítek lázeňsky využívaných přírodních léčebných pramenů s průzračnou vodou.

Kulturně-historické předpoklady

Přímo ve městě Jeseník se nachází významný historický objekt vodní tvrz (hrad), v níž dnes sídlí Vlastivědné muzeum Jesenicka. Tvrz byla původně zbudována jako hradby města, ale v průběhu staletí byla mnohokrát zbourána a přestavěna. V druhé polovině 18. století pobýval na tvrzi významný hudební skladatel Carl Ditters z Dittersdorfu, který zde působil jako biskupský hejtman. V majetku vratislavských biskupů zůstala tvrz až do konce druhé světové války, kdy sloužila jako sklad válečné kořisti. Po roce 1945 světové válce se tvrz stala majetkem státu a v 70. letech minulého století byla kompletně opravena. Dnes je správcem tvrze státní podnik Lesy České republiky. (navstivtejeseniky.cz, 2009–2020a) Ve Vodní tvrzi lze v současné době navštívit čtyři stálé expozice – Historie a archeologie Jesenicka, Čarodějnické procesy na Jesenicku v 17. století, Fauna a flóra Jesenicka a Spirála času Země. (muzeumjesenik.cz, 2017–2020)

Dalším hojně navštěvovaným muzeem je Muzeum Vincenze Priessnitze, zakladatele jesenických lázní. Nechala ho zřídit Priessnitzova vnučka Zdenka a sídlí v domě, v němž se léčitel narodil. Expozice byla zřízena v roce 1999 při příležitosti 200. výročí jeho narození, a byla zařazena mezi významná kulturní jubilea UNESCO. Expozice si klade za cíl přiblížit odkaz Vincenze Priessnitze návštěvníkům. Lze v ní najít bohatou sbírku jeho osobních předmětů, rodinných šperků a rukopisů. K exponátům patří také dokumenty, které přichozím přiblíží vývoj lázní od jejich založení až do současnosti. (muzeumjesenik.cz, 2017–2020) Jesenickým lázním i samotné osobnosti Vincenze Priessnitze bude v práci věnována samostatná kapitola.

Nejvýznamnější církevní památkou ve městě Jeseník je farní kostel Nanebevzetí Panny Marie. Nachází se na východním okraji historického jádra města mezi náměstím a vodní tvrzí. Jedná se o původně gotický kostel, jehož poslední přestavba je novorenesanční. První zmínka o něm pochází z roku 1418. I když byl kostel v průběhu let celkem třikrát poničen požáry, jeho klenby přesto vydržely. Po požárech byl kostel opraven a vybaven inventářem. Dále byl pořízen obraz za hlavním oltářem se scénou Nanebevzetí Panny Marie, které je tento kostel zasvěcen. Výjev namaloval roku 1763 malíř Eliáš František Herbert, který byl též autorem obrazů na vedlejších oltářích. Zpovědnice nechal zhotovit farář Adam Florián Girdwill okolo roku 1760 a používají se dodnes. (navstivtejeseniky.cz, 2009-2020b)

Mezi další církevní památky patří například Sloup Nejsvětější Trojice nacházející se na Zámeckém náměstí v parčíku před vodní tvrzí. Jedná se o barokní pískovcový sloup

na hranolovém podstavci s reliéfním zdobením. Podstavec zobrazuje čtyři patrony: sv. Františka Xaverského, sv. Karla Boromejského, sv. Rocha a sv. Šebestínána. Podle kroniky města Jeseník se jedná o morový sloup. (Konečný, 2001:75)

Mezi nejvýznamnější památky na Severní Moravě se řadí renesanční zámek Velké Losiny. Byl postaven na konci 16. století na místě původní zchátralé tvrze. V době Třicetileté války neutrpěl žádné škody, a díky tomu jsou jeho interiéry velmi zachovalé. Zajímavostí je, že zámek není vybaven elektřinou. Díky tomu v létě probíhají večerní prohlídky s baterkou, které jsou zejména dětmi velmi oblíbené. Zámek s celým panstvím je spojen s čarodějnickými procesy z druhé poloviny 17. století. Na motivy těchto historických událostí byl v roce 1969 na zámku podle stejnojmenné knihy natočen film Kladivo na čarodějnice. (navstivtejeseniky.cz, 2009-2020d)

5.1.2 Selektivní předpoklady

Vybrané ukazatele za okres Jeseník	Měřicí jednotka	2016	2017	2018
Počet obyvatel	osoby	38 957	38 659	38 330
ženy	osoby	19 634	19 449	19 287
Obyvatelé ve věku				
0–14 let	%	14,0	14,1	14,1
15–64 let	%	66,2	65,4	64,6
65 a více let	%	19,8	20,5	21,3
Průměrný věk obyvatel	roky	43,1	43,3	43,7
muži		41,6	41,9	42,2
ženy		44,5	44,8	45,1
Přistěhovalí	osoby	406	412	431
Vystěhovalí	osoby	612	592	616
Uchazeči o zaměstnání v evidenci úřadu práce	osoby	2 376	1 987	1 544
Podíl nezaměstnaných osob (na obyvatelstvu ve věku 15–64 let)	%	8,54	7,18	5,58
Pracovní místa v evidenci úřadu práce		213	320	372
Příjemci důchodů celkem	osoby	10 869	10 891	10 789
z toho starobních		7 200	7 240	7 181
Průměrný měsíční důchod celkem	Kč	10 649	10 992	11 514
z toho starobní		10 800	11 164	11 695

Tabulka č. 1: Časové řady – vybrané ukazatele za okres Jeseník, zdroj: Vlastní zpracování dle Českého statistického úřadu (czso.cz, 2019)

Tabulka je zpracovaná dle dat zjištěných Českým statistickým úřadem za poslední tři roky. Z originální tabulky byly vyřazeny nepotřebné údaje a ponechána relevantní data

související se selektivními předpoklady. Údaje zobrazují stav vždy k 31.12. daného roku. Statistiky zobrazují data pro okres Jeseník.

Z celkového počtu obyvatel v dané lokalitě převládá starší obyvatelstvo. Průměr z uvedených tří let ukazuje, že 65,4 % obyvatel je v produktivním věku, z nich 7,1 % jsou nezaměstnaní. Úřad práce nabízí v průměru 302 volných pracovních pozic.

5.1.3 Realizační předpoklady

K cestování do Jeseníku a jeho okolí lze využít dopravu automobilem, autobusem či vlakem. Doprava se zde řídí stejnými pravidly jako v celé České republice. Jesenícko disponuje dostatečným množstvím ubytovacích kapacit.

Název	Kategorie	Sezónní provoz	Počet pokojů
Hotel Slovan	Hotel ****	celoroční provoz	11 až 50
Hotel Villa Regenhart	Hotel ****	celoroční provoz	11 až 50
Cyklohotel Starý Mlýn	Hotel ***	celoroční provoz	11 až 50
Hotel Albatros + Penzion Silesie	Hotel ***	celoroční provoz	51 až 100
Hotel Křížový Vrch	Hotel ***	celoroční provoz	11 až 50
Hotel Slunný Dvůr	Hotel ***	celoroční provoz	11 až 50
Hotel Morava	Hotel *	celoroční provoz	11 až 50
Hotel Na Mýtince	Hotel *	celoroční provoz	11 až 50
Hotel Staříč	Penzion	celoroční provoz	10 a méně
Chata Svornost	Penzion	letní provoz	11 až 50
Pension V Jeseníku	Penzion	celoroční provoz	10 a méně
Penzion Aldaron	Penzion	celoroční provoz	10 a méně
Penzion Laguna	Penzion	celoroční provoz	10 a méně
Penzion Na Úbočí	Penzion	celoroční provoz	10 a méně
Penzion Peklo	Penzion	celoroční provoz	10 a méně
Penzion Růže	Penzion	letní provoz	10 a méně
Penzion Slezský Dům	Penzion	celoroční provoz	11 až 50
Penzion U Petra	Penzion	celoroční provoz	11 až 50
Vila Element	Penzion	celoroční provoz	10 a méně
Priessnitzovy Léčebné Lázně	Ostatní zařízení	celoroční provoz	101 a více

Tabulka č. 2: Seznam hromadných ubytovacích zařízení ve městě Jeseník, zdroj: Vlastní zpracování dle Veřejné databáze Českého statistického úřadu, (vdbo.czso.cz, 2020a)

Dle tabulky hromadných ubytovacích zařízení ve městě Jeseník lze vidět, že město disponuje jejich dostatečným množstvím. Většina zařízení funguje po celý rok, pouze dvě jsou v provozu výhradně v letní sezóně. Počet penzionů převládá nad hotely, které jsou převážně tříhvězdičkové.

Dle analýzy Českého statistického úřadu se v celém okrese Jeseník nachází celkem 146 ubytovacích zařízení, která disponují celkem 2354 pokoji s 6406 lůžky. (vdb.czso.cz, 2020)

Pro návštěvníky oblasti jsou v provozu také skibusy a čtyřsedačkové lanové dráhy. Jeseníky disponují také kyvadlovou dopravou, a to na trase Jeseník město – Lázně Jeseník a Karlova Studánka – Hvězda – Ovčárna. (jeseniky.net, 2002-2020b)

Vlakové spoje ve zkoumané oblasti fungují spolehlivě a bez komplikací po celý rok. Železniční doprava má pro oblast města Jeseník i z hlediska širších vztahů důležitý význam. Výhodou je blízká vzdálenost železniční zastávky Jeseník od centra města. Jeseníkem vede železniční trať č. 292 (trasa Šumperk – Krnov). Spojení železniční dopravou s vnitrozemím je možné přes Ramzovské sedlo a Polsko. (jesenik.org, 2019a) V současné době železniční dopravu využívá stále více turistů, jelikož vlak je jako turistický prostředek ekologicky nejvhodnější. Česká republika disponuje jednou z nejhustších vlakových sítí v Evropě.

Jeseníky patří z lyžařského hlediska k nejatraktivnějším destinacím v České republice. Nabízejí možnost sjezdového lyžování i snowboardingu ve střediscích, které nadchnou i oblíbence náročných sjezdovek (např. Červenohorské sedlo a Ramzová). Jesenická střediska jsou oblíbená i u rodin s dětmi (např. Branná a Loučná nad Desnou). V posledních letech prošla většina skiareálů modernizací a úprava svahů či umělý sníh je tudíž dnes samozřejmostí. Výhodou tamějších středisek jsou zřetelně nižší ceny v porovnání například se středisky v Krkonoších. (David, 2009:194) V celých Jeseníkách se nachází celkem 43 lyžařských středisek, z toho 19 přímo na Jesenicku. (jeseniky.net, 2002-2020) Podrobněji budou popsána 3 střediska: Červenohorské sedlo, Praděd – Figura Ovčárna a Ski Aréna Karlov – Malá Morávka.

Mezi nejoblíbenější lyžařská střediska v Jeseníkách patří **Červenohorské sedlo**, které je zároveň jedním z nejznámějších a nejmodernějších skiareálů na Severní Moravě. Nadmořská výška Červenohorského sedla je 1013 m n. m. Sjezdové tratě začínají v nadmořské výšce 1164 m n. m. a končí 862 m n. m., což zajišťuje kvalitní zimní sezónu od poloviny prosince do konce března. V prostoru Červenohorského sedla se také nachází další služby včetně servisu, úschovny, půjčovny, lyžařské školy, kapacitního parkoviště zdarma a kvalitního stravovacího i ubytovacího zázemí. Převážná kapacita je 7000 osob za hodinu. (cervenohorskesedlo.eu, 2020) Dopravu na Červenohorské sedlo zajišťují skibusy a kyvadlová doprava navazující na spoje Železnice Desná. K transportu lze také využít linkový autobus Šumperk-Jeseník. (ejeseniky.com, 2005–2020a) Návštěvníci

se mohou ubytovat ve stejnojmenném horském hotelu, který byl postaven v nadmořské výšce 1013 m n. m. (hotelchs.cz, 2020)

Nejvýše položeným lyžařským centrem je skiareál **Praděd – Figura Ovčárna**. Nalézá se v nadmořské výšce 1235–1445 m a je vyhlášený svými dobrými sněhovými podmínkami. Díky nim je i bez umělého zasněžování v provozu od začátku prosince do konce dubna. (Holub, 2004:77) Skiareál se nachází uprostřed národní přírodní rezervace Praděd a z tohoto důvodu zde platí omezující opatření s cílem chránit přírodu a zachovat její krásu pro budoucí generace. Vjezd na Ovčárnu je kvůli tomu omezen a dopravu zajišťuje kyvadlová linka z motorestu Hvězda, kde je také záchytné parkoviště. V zimní i letní sezoně dopravují turisty na Hvězdu i Ovčárnu skibusy a cyklobusy. Vhodné předpoklady k lyžování zde naleznou začátečníci i pokročilí lyžaři. Na severních svazích Petrových kamenů (1438 m n. m.) jsou nejvýše položené vleky a sjezdové tratě na území České republiky. (ejeseniky.com, 2005–2020b) Návštěvníci se mohou ubytovat přímo v areálu v hotelu Figura s výhledem na Praděd. (figura.cz, 2020)

Lyžařským střediskem s největší ubytovací kapacitou je **Ski Aréna Karlov** nacházející se v obci Malá Morávka v části zvané Karlov pod Pradědem. Mnoho hotelů a penzionů s bary a restauracemi činí z Malé Morávky nejživější rekreační středisko v Jeseníkách. (Holub, 2004:74) Areál nabízí návštěvníkům 14 sjezdovek v délce 12 km všech obtížností. Díky zavedenému jednotnému odbavovacímu systému si mohou návštěvníci volně vybírat náročnost sjezdovky prostřednictvím jednotného skipasu. Čtyři sedačkové lanovky a další vleky garantují rychlou přepravu. (skikarlov.cz, 2019) Pro návštěvníky je k dispozici více než 900 parkovacích míst, doprava z ubytování na svah minibusem či velkým skibusem zdarma a nesčetné množství běžeckých tratí, turistických stezek a cyklotras. (ejeseniky.com, 2005–2020c) Mezi unikáty Ski Karlov patří také největší večerní lyžování na Moravě. Pod čtyřsedačkovou lanovkou Karlov Ski Express je uměle osvětleno více než 4,3 km sjezdovek. Ty jsou vždy před spuštěním večerního provozu upraveny rolbou. (jeseniky.net, 2002-2020d) V areálu se nachází také dětský koutek v bezprostřední blízkosti sjezdovky a sedačkové lanovky. Ten funguje na způsob pobytu ve školce, kde se o děti stará kvalifikovaný personál. Nechybí ani lyžařská škola pro děti od 2 let i pro dospělé. (ejeseniky.com, 2005–2020c)

Oblast je dále bohatá na různé volnočasové aktivity. Nalézají se zde sportovní areály, kina, koupaliště, kryté bazény, golfová a minigolfová hřiště, tenisové kluby, jezdecké kluby, Divadlo Petra Bezruče přímo ve městě Jeseník a další. (jeseniky.net, 2002–2020e)

5.2 Vývoj turismu na území zkoumané oblasti od počátku osidlování do počátku turismu

Historie oblasti Jeseníků sahá až do pravěku. Lidé se do území pod horami dostávali od jihu a osidlovali úrodná údolí řek. Do podhůří Jeseníků lidé vstoupili zhruba před čtyřiceti tisíci lety na konci doby ledové, kde v tamější tundrovité krajině lovíli zvěř žijící ve stádech. V období před sedmi tisíci lety přišli na toto území lidé, kteří již znali zemědělství a chov užitkových zvířat. Uměli stavět pevné příbytky, tkát látky a vyrábět nádoby. (Degen a Stehlík, 1991:29)

K zásadnímu přelomu došlo v době bronzové. Kolem roku 2100 př.n.l. začali lidé stavět lovecké a zemědělské osady, díky čemuž se mohl rozvíjet cestovní ruch. Přes Jeseníky až k Baltskému moři se táhla obchodní cesta s jantarem a kožešinami, což dokládají nálezy bronzových předmětů. (navstivtejeseniky.cz, 2009-2019c) V této době došlo také k rozmachu osídlení. Jak dokazují nálezy tzv. lužické kultury (archeologická kultura doby bronzové), nejhustěji bylo osídleno okolí města Krnov. (Degen a Stehlík, 1991:29)

V průběhu staletí se na území dnešní České republiky vystřídalo působení několika různých etnik. Keltové k nám přišli přibližně ve 3. – 4. století př.n.l. a intenzivně rýžovali v jesenických nížinách zlato. Keltové byli následně vytlačeni Germány na přelomu našeho letopočtu. Ti, jak se ukázalo z četných nálezů mincí, obchodovali se Římany. (Degen a Stehlík, 1991:30)

Slované na naše území přišli v 5. – 6. století našeho letopočtu. Zakládali tu početné osady a stejně jako Keltové zde rýžovali zlato a těžili drahé kovy. Z těch následně zhotovovali šperky, které archeologové dodnes nacházejí na Moravě v hrobech slovanských boháčů. (navstivtejeseniky.cz, 2009-2019c) Na počátku 9. století vznikla Velkomoravská říše a Slované přicházeli do údolí Jeseníků málokdy. V povodí Moravy řemeslníci využívali tuhu a železnou rudu. V období 11. – 12. století se osídlení posouvalo podél toku řeky, kde si lidé stavěli osady. Během 13. století za vlády Přemysla Otakara II. osidlovací proces značně zesílil. Kromě Slovanů se na něm podíleli kolonisté z přelidněných zemí, a to ze Saska a Dolního Slezska. Na našem území tak vznikla síť vesnic, která zasahovala až hluboko do hor. Vzniklo zde také mnoho měst. Mezi královská a zeměpanská města patřil Krnov, Šumperk a Zábřeh. Mezi biskupská města se řadil Jeseník, Mohelnice a Vidnava. Ve druhé polovině 13. století a na začátku 14. století začala vznikat opevněná sídla. Nejtypičtějším dokladem tehdejší gotické tvrze je dnešní vodní tvrz v Jeseníku, která byla postavena rodem

Mušínů. Nejprve byla majetkem šlechty a později sloužila jako sídlo hejtmanů panství vratislavských biskupů. (Degen a Stehlík, 1991:31)

První zmínka o oblasti dnešního města Jeseník pochází z roku 1267, kdy se v latinských textech označuje jako Vriwald (Frývaldov), neboli místo zbavené lesa. Mezi lety 1284 a 1295 se o něm poprvé začalo hovořit jako o městu. Důvodem byla jeho strategická poloha na soutoku Staříče a Bělé, a také velké naleziště železné rudy. Od roku 1295 zde byly zakládány první cechy, a to řeznický a pekařský. (jesenik.org, 2020f)

Pro Jeseníky byla důležitá také hornická kolonizace. Za čistě hornická jesenická města můžeme pokládat Zlaté Hory a Jeseník, dále Staré Město pod Sněžníkem a Rýmařov. Od konce 13. století se zde kromě zlata a stříbra začala dolovat železná ruda, která se z Jeseníků od poloviny 14. století vyvážela do Anglie. Čtrnácté století bylo za vlády císaře Karla IV. a jeho bratra markraběte Jana Jindřicha pro Jeseníky příznivé. Šumperská plátna se začala prodávat na trzích vzdálenějších měst, a v Krnově vznikl velký obchodní dům se sukny. Ve druhé polovině 14. století začínají na území Jesenicka vznikat panství. O panství, která se proslavila těžbou drahých kovů a rudy, začali usilovat mocnější feudálové, jako byli například páni z Lipé, ze Šternberka nebo z Valdštejna. Pánem Jesenicka, které bylo proslavené těžbou zlata a stříbra, se stal vratislavský biskup. (Degen a Stehlík, 1991:32)

Do dalšího hospodářského a kulturního vývoje oblasti nezasáhly pouze boje mezi markrabaty Joštem a Prokopem, ale také husitské války. Na petici proti upálení Mistra Jana Husa lze najít pečeti hoštejnského pána Hynčíka z Frývaldu, který se řadil mezi přední husitské válečníky. Další pečeť patřila Petru ze Sovince a biskupskému manu Janu ze Zvole. Husité měli početné zastánce i mezi chudinou, která jim roku 1424 otevřela brány města Šumperk. Území těžce zasáhly také česko-uherské války na Severní Moravě mezi Jiřím z Poděbrad a Matyášem Korvínem v druhé polovině 15. století. Byla zničena velká řada vsí a hradů (Bludov, Brníčko a Nový hrad), ze kterých se staly pouhé zříceniny. Značně utrpělo také tamější podnikání. (Degen a Stehlík, 1991:32)

Po skončení období těžkých bojů nastalo pro Jeseníky relativně poklidné období. Roku 1602 si kvůli těžbě zlata pronajal město Jeseník s okolním panstvím rod Fuggerů z Augšpurku. Fuggerové byli podnikatelský rod, který působil po celé Evropě. V Jeseníku výrazně rozvinuli důlní činnost a ve stejném roce získalo město horní privilegia a svůj erb. Fuggerové však brzy o ložiska ztratili zájem a v roce 1527 je vratislavský biskup Baltazar

z Promnic odkoupil zpět. Ve městě se značně rozvíjelo řemeslo, což dokládá řada cechovních privilegií z přelomu 16. a 17. století. (jesenik.org, 2020f)

V 16. století na Jesenicku rostl také počet skelných hutí a papíren. Z tohoto století pochází také papírna ve Velkých Losinách, kterou založil Jan mladší ze Žerotína. Koncem 18. století budova získala dnešní barokně-klasicistní podobu a jako jediná ruční papírna ve střední Evropě funguje dodnes. (Galeta, 2015:175) Rozkvět zaznamenalo také město Šumperk. Šumperská plátna kupovali obchodníci až z Nizozemí. V roce 1562 se Šumperk stal královským komorním městem. (Degen a Stehlík, 1991:33)

Během třicetileté války bylo město Jeseník několikrát poškozeno bitvami a menší švédské oddíly sem tam rabovaly okolní vsi až do poloviny 17. století. (Dohnalová a Musilová, 2002:9) V tomto období také Švédové neúspěšně podnikli pokus o dobytí Vodní tvrze. Dokladem události jsou dělové koule zasazené do jejího průčelí. (Ondřej, 2007:18)

Navzdory tomu dále vzkvétal jeho hospodářský vývoj, zejména pak v textilním odvětví. Další těžké časy přišly až s dlouhou vlnou čarodějnických inkvizičních procesů. Ty byly iniciované nejen zástupci biskupa, ale i samotnými měšťany. Trvaly od roku 1622 až do roku 1684, a jen ve městě Jeseník tak přišlo o život více jak sto nevinných lidí. ‚Hony na čarodějnice‘ v Jeseníku, a později na Šumpersku a ve Velkých Losinách, jsou nejproslulejšími příklady čarodějnických procesů v České republice. (jesenik.org, 2020f) Zběsilé mučení a vraždění nebylo vyvoláno pouze pověřivostí a strachem, ale také fanatismem a chamtivostí. Majetek odsouzených totiž propadl ze dvou třetin zeměpánu a o zbytek se následně podělil tribunál. Mezi obviněnými ženami se proto často objevovaly ženy bohatých měšťanů a jejich manželé byli zakrátko popraveni též. Ve městě Jeseník byl na místě poprav postaven v roce 1966 kamenný pomník ve tvaru plamene. (Growka, 2008:11-12a) V roce 2009 vznikla naučná Čarodějnická cyklotrasa spojující místa, kde se tyto procesy konaly. (navstivtejeseniky.cz, 2009-2020g)

V první polovině 18. století bylo město Jeseník zasaženo sérií požárů, během kterých shořely původní dřevěné stavby. Ty byly následně nahrazeny kamennými domy v barokním stylu. (Growka, 2008:13a) V roce 1721 byla požárem zasažena také Vodní tvrz, která byla následně upravena na barokní zámek. Její věž byla zbořena a místo ní bylo přistavěno druhé patro. Tím tvrz získala dnešní podobu. (Galeta, 2015:177)

Další těžké období pro Jeseník nastalo na konci roku 1740, kdy vypukla sedmiletá válka o Slezsko mezi pruským králem Friedrichem II. a císařovnou Marií Terezií. Pruská okupace

Jeseník uvedla do velkého dluhu a bylo považováno za nejhudší biskupské město. Kladsko a úrodné části Slezska nakonec po bojích připadlo Prusku. Město Jeseník tak ocitlo pohraničním městem habsburské monarchie. (Growka, 2008:14a)

Druhá polovina 18. století byla pro Jeseníky obdobím prudkého hospodářského rozkvětu, a to především v textilní a železářské výrobě. Již v roce 1747 byla hrabětem Harrachem na janovickém panství založena velká textilní manufaktura. O pár let později úspěšně pronikly i měšťanské manufaktury v Jeseníku, v Šumperku, v Bruntále a v Krnově se svým zbožím na zahraniční trhy. Vzkvétaly také sobotínské železárny rodiny Kleinů, které se staly hlavním dodavatelem součástí na stavbu železniční tratě v celé rakouské monarchii. (Degen a Stehlík, 1991:34)

Na začátku 19. století se Jeseník ocitl ve víru průmyslového rozmachu. Roku 1810 se Josef Raymann a jeho syn Adolf spojili s vídeňským obchodníkem Jacobem Regenhartem a začali vyrábět damašek. V roce 1834 Adolf Raymann získal koncesi na tovární výrobu a vybudoval v Jeseníku strojní prádelny a tkalcovny. (Growka, 2008:15a) Firma Regenhart & Raymann měla výsadní postavení na světových trzích. Díky tomu se město stalo důležitým průmyslovým centrem své doby. (jesenik.org, 2020f) Reorganizace státní správy rakouské monarchie přinesla také vznik politických okresů. Politická správa v první instanci přešla z tehdejších patrimonií na okresní hejtmanství. Díky tomu vznikl v roce 1849 politický okres Jeseník (německy Friewaldau, česky Frývaldov). (Dohnalová a Musilová, 2002:9) Období bachovského absolutismu bylo pro Jeseníky dobou průmyslového rozvoje. V textilním odvětví rostl počet mechanických prádelen a tkalcoven, a přibýly nové továrny dalších průmyslových sektorů. Jednalo se především o papírny, sklárny a strojírny. Dále se začala výrazně rozvíjet doprava. K hlavní železniční trati Olomouc – Praha, která byla dokončená v roce 1845, přibýlo plno tratí nových. Spojily většinu měst v oblasti Jeseníků a umožnily vývoz tamějších výrobků, které tak mohly sklízet úspěch na světových výstavách. (Degen a Stehlík, 1991:35) Tato doba byla také ve znamení rozkvětu lázeňství. Počátkem 20. let 19. století založil Vincenz Priessnitz první vodoléčebný ústav na světě. Jeho zázračné léčení pouhou studenou pramenitou vodou se stalo hlavním tématem konverzace po několik let a mezi jeho pacienty spadali chudí měšťané i slavní zahraniční spisovatelé, umělci i šlechta. V této době vznikly také lázně v Dolní Lipové (dnešní název Lipová-lázně), které založil Johann Schroth. Zaměřoval se především na léčbu obezity. (Degen a Stehlík, 1991:34)

5.3 Vývoj turismu na území zkoumané oblasti v období před 1. světovou válkou

Přelom 18. a 19. století lze vnímat také jako počátek turistiky v Jeseníkách. Turistika se v oblasti Jeseníků začala vyvíjet až na konci 18. století, neboť horské hřebeny byly těžko přístupné a husté okolní lesy skrývaly plno divoké zvěře. Za rozmach turistiky lze vděčit romantismu. Jedná se filozofický a literární směr, jehož hlavním motivem byl návrat k přírodě. Vnímání horské krajiny se značně změnilo se vzrůstajícím vlastenectvím. Do hor se začali sjíždět patrioti, kteří v nich dokázali spatřit krásu a velikost přírody. Nadšenci většinou přicházeli do Jeseníků ze dvou center, která rozvoj turismu výrazně formovala. Šlo o Gräfenberk neboli Lázně Jeseník, a o lázně Karlova Studánka. (Glonek, 2019:87) Za první turisty v Jeseníkách lze pokládat německé studenty a profesory z gymnázií a vysokých škol. Mezi první turisty můžeme řadit také lázeňské pacienty, kteří v rámci léčby často podnikali výlety na Praděd – nejvyšší vrchol Moravy a Slezska. Díky tomu se vycházky a túry staly módou. (Degen a Stehlík, 1991:51) Nejčastěji se chodilo na Praděd kolem Švýcárny, nejstarší turistické chaty v Jeseníkách. Vedle původní salaše ji nechala v roce 1871 postavit Marianna Oranžsko-nassavská, manželka Alberta Pruského, která se sama vášnivě věnovala turistice. V roce 1884 Švýcárnu navštívil spisovatel Alois Jirásek a pochválil nejen nocleh, ale i víno a pruskou kuchyni. (Growka, 2008:122b)

Na počátku 19. století byly většinou veškeré turistické aktivity individuální záležitostí nebo pouze doplňkovou záležitostí spolkové činnosti. V druhé polovině 19. století začaly v horských oblastech vznikat turistické spolky. (Glonek, 2019:243) „První turistickou organizací v Jeseníkách byl Moravsko-slezský sudetský horský spolek (*Mährisch-schlesischer Sudetengebirgsverein, MSSGV*), ustavený 26. dubna 1881 ve Frývaldově (Jeseníku). K jeho zakladatelům patřili především Johannes Ripper, jesenícký hejtman ve výslužbě a zeť přírodního léčitele a zakladatele jeseníckých lázní Vincenze Priessnitze, a notář dr. Edmund Rudolph. MSSGV byl nejstarší turistickou organizací na Moravě a ve Slezsku vůbec.“ (Degen a Stehlík, 1991:52) Vznik spolku lze považovat za počátek organizované turistiky v Jeseníkách. Mezi jeho hlavní činnosti patřilo značení a úprava turistických cest. Za velmi krátkou dobu se spolku podařilo vyznačit cesty na nejvyhledávanější místa v Jeseníkách – na Červenou horu, na Praděd, Rejvíz a Šerák. Další činností spolku bylo vydávání map a průvodců. Roku 1882 spolek vydal podrobnou mapu s obsáhlým textem, seznamující širokou veřejnost s turistickými trasami a značením. Posléze začaly být vydávány další mapy doplněné nově vyznačenými trasami. Významnou činností pro spolek bylo vydávání

časopisu MSSGV Altvater (Praděd). Jednalo se o nejstarší turistické periodikum na Moravě a ve Slezsku, které vycházelo od června 1882 až do 2. světové války. (Degen a Stehlík, 1991:53)

MSSGV se značně angažoval také ve stavební činnosti. V roce 1883 vybudoval ochrannou chýši pod Pradědem, jejíž konstrukce se sice neosvědčila, ale díky této skutečnosti spolek postavil roku 1888 další stavbu, kterou byla Jiřího chata na Šeráku. Byla postavena ve stylu srubové chaty. Tu v roce 1893 zničil požár, a tak byla ještě téhož roku přebudována na kamennou budovu. (Degen a Stehlík, 1991:53) MSSGV se také angažoval při stavbě železnic a Jan Ripper, zeť zakladatele Lázní Jeseník, dokonce působil ve výboru pro stavbu železnice na trase Hanušovice – Jeseník – Glucholazy. Tato železnice v roce 1888 propojila Jeseník s Moravou a Německem. Nárůst návštěvníků vyvolal ve městě zvýšenou poptávku po ubytování, a několik hotelů a hospod se svou kapacitou a vybaveností nepostačovaly. Začaly se tedy stavět nové v srdci města, jehož lázeňský charakter podpořilo i několik nových kaváren a koncertních sálů. (Growka, 2008:21a) Spolek se také aktivně podílel na budování Červenohorského sedla, kde vedení spolku zakoupilo v roce 1903 hostinec. O pár let později, za pomoci několika svých poboček, zde postavil chaty. Díky staroměstské pobočce MSSGV vznikla v roce 1912 chata také na Králickém Sněžníku. Byla vybudována s pomocí knížete Lichtenštejna a stala se významným střediskem lyžování i letní turistiky. (Degen a Stehlík, 1991:53)

MSSGV se na přelomu století zasloužilo také o vybudování několika rozhleden, včetně kamenné rozhledny na Pradědu. O rozhlednu turisté usilovali již roce 1891. Z důvodu nedostatku financí se jí však dočkali až v roce 1912. Kamenná rozhledna vysoká 32,5 m dostala název Habsburgswarte, a z jejího vrcholu se skýtal pohled nejen na celé Jeseníky, ale i Krkonoše. (Growka, 2008:6-7b) Rozhledna nabízela restauraci i ubytování. Pokoje však byly značně vlhké. (Degen a Stehlík, 1991:53) Věž však v průběhu let ničili vandalové, a i přes množství oprav stále chátrala. Nakonec se roku 1959 zcela zřítla. Dnes na jejím místě stojí televizní vysílač. (Growka, 2008:6-7b) Díky výstavbě přijímače se Praděd stal vedle turisticko-rekreačního cíle také prostředníkem šíření kultury a zábavy do celého kraje. (Káňa, 1976:15)

Cestovní ruch se v Jeseníkách značně rozvíjel také díky lyžování. Vůbec prvním průkopníkem lyžování byl učitel a spisovatel Viktor Heeger. Své první lyže si nechal dovézt z Osla v roce 1886 a poprvé se na nich projel na začátku roku 1887 na svahu v bruntálském parku. (Degen a Stehlík, 1991:54) Z jeho iniciativy byl v roce 1893 v Olomouci založen

Moravskoslezský spolek lyžařů, který v o dva roky později uspořádal v Bruntále a Rýmařově první lyžařské závody. (Dvořáček a Polách, 2012:363) Další lyže byly přivezeny z Vídně lesmistrem Ottem Grohmannem, který je vyzkoušel ve Vrbně pod Pradědem, k velkému nadšení místních přihlížejících. Oba muži se stali propagátory tohoto nového sportu a zavedli lyže u lesního personálu řádu německých rytířů a vratislavských biskupů. Nadšenců lyžování rychle přibývalo a začaly se tvořit další lyžařské spolky, které pořádaly lyžařské kurzy a organizovaly závody. V roce 1913 byl ustaven Severomoravský lyžařský klub (německy Skiklub Nordmähren), který se v Jeseníkách zasloužil o další rozvoj lyžování. (Degen a Stehlík, 1991:54)

Na podzim roku 1900 bylo založeno Vlastivědné muzeum v Jeseníku, do jehož fondu přispívali lidé z města i okolí. Prvním předmětem sbírky se stal železný kříž z roku 1646, který souvisí s pověstí o jesenickém katovi. Ten byl údajně zastřelen švédskými vojáky v roce 1646. Expozice byly zpřístupněny roku 1905 a po jejich rozšíření se muzeum přesunulo do prostor Vodní tvrze. (navstivtejeseniky.cz, 2009-2020e)

5.4 Vývoj turismu na území zkoumané oblasti v meziválečném období

Po skončení první světové války v roce 1918 se Rakousko-Uherská monarchie rozpadla a zanikla. Zanikla také Koruna Českého království, samotné České království a Moravské markrabství. Správu zemí, okresů a měst převzaly národní výbory. Vznikla Československá republika a jejím prvním prezidentem se stal Tomáš G. Masaryk. (Havlík, 2009:159)

V pohraničí začali němečtí politici realizovat plán odtrhnout pohraniční území a připojit je k alpským zemím, které se začaly nazývat Německé Rakousko. Po vzoru provincie Deutschböhmen (Německé Čechy), která byla vyhlášena v Liberci, vznikly i na Moravě a ve Slezsku dvě provincie. Sudetenland (Sudetsko) se sídlem v Opavě a Deutsche Südmähren (Německá jižní Morava) se sídlem ve Znojmě. Do oblasti Sudetenland patřilo Opavsko, Krnovsko, Frývaldovsko (Jesenicko), Bruntálsko, Šumpersko, Rýmařovsko, Novojičínsko, část Zábřezska, Šternberska, Svitavsko a větší část Moravskotřeboňska. (Bartoš a Trapl, 2004:10) „*Po vzniku samostatné Československé republiky prohlásili sudetoněmečtí politici Jesenicko za součást provincie Sudetenland a delegovali své poslance do sněmu tzv. Německého Rakouska (Deutschösterreich).*“ (Dohnalová a Musilová, 2002:11) 30. října 1918 bylo vyhlášeno vedení provincie v čele s advokátem Rudolfem Freisslerem. Německá jižní Morava byla vyhlášena ve Znojmě 3. listopadu v čele

s továrníkem Oskarem Teufelem. Patřilo k ní Znojensko, část Břeclavska, Mikulovsko, Slavonicko, Pohořelicko, Moravskokrumlovsko a Hustopečsko. Německý plán na obsazování pohraničního území však skončil neúspěšně a české oddíly si postupně začaly brát zabrané území zpět. Obě provincie zanikly téhož roku v prosinci. (Bartoš a Trapl, 2004:11-12)

Vznikem Československa a rozmachem české turistiky přestaly být Jeseníky doménou výhradně německých turistů. V období po převratu vznikaly ve větších severomoravských městech odbory Klubu československých turistů (KČST). Jednotlivé odbory se v roce 1921 sdružily v Severomoravskou župu se sídlem ve městě Šumperk. S narůstajícím počtem členů se došlo v roce 1927 ke změně názvu na Jesenickou župu a sídlo bylo přemístěno do Olomouce. (Degen a Stehlík, 1991:55)

V oblasti Jeseníků působilo mezi válkami také několik odborů německého pokrokového dělnického turistického spolku Naturfreunde (Přátelé přírody). Severomoravská župa organizace zajistila v roce 1921 výstavbu vlastní chaty v Karlově u Malé Morávky. Obecně se organizace starala o rozvoj turistiky v horách, pořádala horolezecké kurzy a zakládala lyžařské školy. (Degen a Stehlík, 1991:55)

MSSGV pokračoval ve své předválečné činnosti. Dále upravoval značení turistických cest a vydával mapy a průvodce. „*V Zábřehu působilo dokonce německé turistické nakladatelství (Berglandverlag) Ústředního svazu německých turistických spolků se sídlem v Ústí nad Labem, jehož zásluhou vycházely turistické mapy (např. mapa Jeseníků pro cykloturisty a motoristy z r. 1935), průvodce (např. vodácký průvodce po sudetských řekách z r. 1931) a měsíčník Deutsches Bergland.*“ Spolek se svými pobočkami pokračoval také ve stavební činnosti – stavěl rozhledny a rekonstruoval chaty, které postupně vybavoval pro zimní návštěvnost. Jednalo se například o chaty na Červenohorském sedle, chatu na Šeráku, chata na Borůvkové hoře (r. 1930), Severomoravská chata (r. 1935) nebo chata na Smrčníku (r. 1935). (Degen a Stehlík, 1991:54)

Město Jeseník v polovině 20. let 20. století vzkvétalo. Ve sféře služeb pracovala čtvrtina obyvatel města a jejich počet stále stoupal. Protože složitě středověké vymezení města neumožňovalo rozvíjení urbanistického plánu okolo města, stavěly se rodinné domky podél řeky Bělé, kde se v minulosti bělilo sukno. Severozápadně od města podél silnice do Lipové-lázní vzniklo několik nových ulic. Bylo také postaveno koupaliště, okresní úřad a městská spořitelna. (Growka, 2008:22-23a)

Roku 1927 byla ustanovena Moravskoslezská země a bylo zavedeno zemské řízení. Zemskou správu představovalo zemské zastupitelstvo, které volilo zemský výbor. (Havlík, 2009:160)

V meziválečném období rostl také zájem o lyžování. Zasloužila se o to pobočka Klub československých turistů, který nechal v roce 1935 na Červenohorském sedle postavit chaty a vybudovat skokanský můstek. Dále zde kde pořádal běžecké závody o Stříbrnou lyži. Spolek v Jeseníku výrazně oživil meziválečné organizované lyžování a Červenohorské sedlo se tak stalo největší turistickou základnou v Jeseníkách. (Growka, 2008:72b)

V meziválečném období došlo ke vzniku trampingu, pro nějž je charakteristický krátkodobý pobyt v přírodě. Trampové se na zkoumaném území vyskytovali převážně na Bruntálsku, Zlatohorsku a v okolí Maré Morávky a hory Praděd. (valassky.denik.cz, 2011)

Na sklonku 30. let minulého století se ve směru od obce Branná k městu Jeseník začalo stavět obranné opevnění, které se stalo symbolem tehdejší doby. Nacistická politika hitlerovského Německa ovlivnila německé sudetské obyvatelstvo, které se tak rozhodlo dát ve volbách roku 1935 hlas Sudetoněmecké straně, která usilovala o připojení Sudet k Velkoněmecké říši. (Growka, 2008:23-24a) Po podepsání Mnichovské dohody 29. září 1938 bylo české obyvatelstvo odsunuto a celá oblast se stala součástí Německa. (navstivtejeseniky.cz, 2009–2020c) Zabrány byly krásné pohraniční kraje a hory, tudíž možnosti výletové činnosti, horské turistiky a lyžování byly silně omezeny. „*KČST mimoto ztratil jen v českých zemích 41 chat, 15 000 km značených turistických tras a 79 odborů s více než 10 000 členy.*“ (Moser, 1998:31) Během druhé světové války byly na Jesenicku budovány tábory pro válečné zajatce (Adolfovice, Laškov, Lipová, Jeseník, Šumperk) a pobočky koncentračních táborů v Bruntále, Hanušovicích a Světlé Hoře. (navstivtejeseniky.cz, 2009–2020c) Lázně na Jesenicku se po čas války proměnily ve vojenský lazaret. Lázeňští hosté a turisté se vytratili. Jedinou novostavbou ve městě byl úřad práce, který spravoval zaměstnávání válečných zajatců na otrocké práce. (Growka, 2008:26a)

5.5 Vývoj turismu na území zkoumané oblasti po 2. světové válce

Osvobození pro Jesenicko přišlo 5. a 6. května 1945 a záhy se do kraje opět začali vracet Češi. Nastaly divoké odsuny a nelegální popravky německého obyvatelstva. Po vydání Benešových dekretů nastal řízený odsun Němců, po které zde zůstalo pouze malé procento německy mluvícího obyvatelstva. (navstivtejeseniky.cz, 2009–2020c) Ponecháno bylo několik německých odborníků nepostradatelných pro obnovu průmyslu. (Holub a kol., 2004:13) I když do prázdných příbytků přicházeli noví lidé z Moravy, Slezska, Slovenska nebo i Řecka a Rumunska, některé vesnice zůstaly vyliďněné a zanikly. O pár let později byly znovu zprovozněny a rozšířeny hutnické závody a obnoven dřevozpracující průmysl. (navstivtejeseniky.cz, 2009–2020c) Turistické spolky znovu začaly provozovat svou předválečnou činnost. „*Osvobození v květnu 1945, odsun většiny německého obyvatelstva i příchod českých osídlenců na severní Moravu vytvořily příznivé podmínky i pro rozvoj české turistiky v Jeseníkách. Obnovená Jesenická župa Klubu českých turistů KČT tu začala znovu formovat své bývalé odbory a do r. 1948 se jí podařilo oživit činnost ve většině měst.*“ (Degen a Stehlík, 1991:56)

Na dalším vývoji oblasti se negativně podepsal komunismus, který se stal výrazně necitlivý k přírodě a ke kulturním památkám v oblasti. Byly zbourány mnohé církevní stavby včetně nejstarší románské baziliky v Osoblaze. Zámky byly většinou nevhodně využívány pro potřeby státních statků a zemědělských služeb. (navstivtejeseniky.cz, 2009–2020c)

V roce 1947 byl dosavadní Frývaldov oficiálně přejmenován na Jeseník. Po zániknutí samosprávy Moravskoslezské země a při zavedení krajů v roce 1949 se stal součástí Olomouckého kraje. Město v průběhu následujících čtyřiceti let ztratilo mnoho významných historických staveb, které nahradila panelová výstavba. (jesenik.org, 2020f) Z podhorského lázeňského městečka se Jeseník stal spíše předměstím průmyslové zóny. (Growka, 2008:28a) Ve Vrbně pod Pradědem vznikly nové závody na zpracování dřeva a umělých hmot, a v Bruntále, Jeseníku a Šumperku byly postaveny nové továrny. Rozvinula se tkalcovna brokátů Hedva Rýmařov a řetězárny v České Vsi u Jeseníku a v Malé Morávce se staly součástí koncernu METAZ. Zemědělství bylo soustředěno do státních statků, které se věnovaly hlavně pěstování brambor a lnu. Těžba dřeva nabývala na intenzitě. Začala se používat těžká technika, která lesy poškozovala. Jejich obnova se prováděla výsadbou smrkových monokultur. (Holub, 2004:14) Obrat k lepšímu přišel v roce 1969, kdy byla vyhlášena Chráněná krajinná oblast Jeseníky s rozlohou 744 km². (Holub a kol., 2009:14)

CHKO Jeseníky leží na území okresů Bruntál, Jeseník a Šumperk a prochází jí historická zemská hranice mezi Moravou a Slezskem. Oblast CHKO je z 80 % pokryta lesními porosty a je považována za nejlesnatější chráněnou krajinnou oblast v České republice. V oblasti byly vyhlášeny čtyři národní přírodní rezervace (Praděd, Šerák-Keprník, Rejvíz a Rašeliniště Skřítek), osmnáct přírodních rezervací a šest přírodních památek. Postupně bylo vybudováno sedm naučných stezek. Například v roce 1971 vznikla stezka Velká kotlina, která návštěvníky seznamuje s přírodou ledovcového karu. Její trasa měří okolo 6 km a patří k přírodovědecky nejvýznamnějším lokalitám v České republice i v Evropě. (Holub a kol., 2009:17-18) Mezi činnosti Správy CHKO patří dohled na značení cyklostezek tak, aby byl jejich dopad na životní prostředí co nejmenší. (jeseniky.ochranaprirody.cz, 2012:242)

Na přelomu 50. a 60. let se na Jesenicku začaly přestavovat původní horské chaty a stavět nové, a to především pro výběrovou rekreaci ROH. Po válce stoupl zájem o zimní cestovní ruch, a proto byly chaty stavěny především v horských oblastech s vhodnými podmínkami pro lyžování. Díky tomu byla návštěvnost v oblasti výrazně vyšší v zimní sezóně. V nížinách se chaty začaly stavět až v 70. a 80. letech. (Fialová, 2004:126)

V průběhu let prošel okres Jeseník z územního hlediska několika změnami. V červenci roku 1960 došlo k územní reorganizaci a Severomoravský kraj byl rozčleněn na 10 velkých okresů. Okres Jeseník zanikl a jeho území bylo rozděleno mezi dva sousední okresy. Po několika dalších změnách byl okres Jeseník v roce 1996 obnoven a připojila se k němu obec Ostružná, která dříve patřila šumperskému okresu. (Dohnalová a Musilová, 2002:12-13)

Na konci 80. let poprvé vznikly v Jeseníku a ve Vrbně pod Pradědem celoroční cyklistické soutěže s názvem TOUR de Jeseník a TRITUR. Ty se postupně vyvinuly v seriál cyklistických závodů a od roku 1995 nesou název Jesenický šnek. Jedná se o soutěž nejen pro vrcholové sportovce, ale i pro širokou veřejnost všech věkových kategorií s důrazem na výchovu cyklistické mládeže. Seriál je jednou z mála soutěží v republice, kde vedle sebe mohou závodit rodiče i děti. Závodů jsou rozděleny na silniční a horské (MTB – mountain bike) a konají se převážně na Jesenicku, Bruntálsku, Krnovsku, Vrbensku, Rýmařovsku a Šumpersku. (jesenickysnek.com, 2005-2020) Od roku 2019 jsou závody zaštiťovány cyklistickým klubem FORCE Team Jeseník a v roce 2019 se uskutečnilo celkem 11 silničních a 10 bikových závodů. (forceteamjesenik.cz, 2020)

V roce 1997 byl založen Euroregion Praděd. Jedná se o dobrovolné sdružení českých a polských spolků a svazků měst a obcí, které se nacházejí na území okresů Bruntál a Jeseník v České republice a na území Opolského Slezska v Polsku. Svůj název dostal po nejvyšší hoře Jeseníků – Pradědu, který leží v nadmořské výšce 1492 m n. m. (europraded.cz, 2020) Hlavním záměrem sdružení je až dodnes snaha rozvíjet přátelské vztahy mezi Českou republikou a Polskem v návaznosti na společné kulturně-historické kořeny v této oblasti.

Euroregion Praděd podporuje spolupráci v mnoha oblastech. Patří mezi ně například:

- turistika, sport a rekreace,
- kultura, umění a věda,
- obnova venkova a zemědělství,
- ochrana životního prostředí a zvyšování hospodářské a životní úrovně,
- rozvoj hraničních přechodů a modernizace silniční sítě a další. (czso.cz, 2005)

V roce 1999 vzniklo jako součást destinačního managementu Olomouckého kraje Sdružení cestovního ruchu – Jeseníky. Organizace si klade za cíl rozvíjet kvality služeb cestovního ruchu v turistické oblasti Jeseníků a prosazovat hospodářské zájmy destinace. (scr.jeseniky.cz, 2017-2020)

V současnosti Jeseníky patří k nejnavštěvovanějším destinacím v České republice. Podle analýzy, kterou si nechalo zhotovit Sdružení cestovního ruchu – Jeseníky, navštívilo oblast okresů Jeseník a Šumperk v roce 2018 téměř 1,1 milionu vícedenních návštěvníků. Lze tedy usuzovat, že turistická oblast Jeseníky se významně podílí na rozvoji cestovního ruchu v České republice a disponuje značným rozvojovým potenciálem. (Krňávek, 2019)

5.6 Lázně Jeseník a příběh Vincenze Priessnitz

Léčebné lázně Jeseník jsou nejznámějšími a zároveň nejnavštěvovanějšími lázněmi ve Slezsku. Leží na místě původní jesenické osady Gräfenberk a od hlavního města Jeseník jsou vzdálené přibližně 2 km. Lázně využívají léčebnou sílu osmdesáti registrovaných tamějších pramenů, které objevil Vincenz Priessnitz. (jesenik.org, 2020b)

Priessnitz se narodil 4. října 1799 do hospodářské rodiny. Poté, co jeho bratr zemřel a otec oslepl, vypomáhal rodině a do školy tak chodil jen zřídka. Přesto se však naučil číst, počítat a s několika menšími obtížemi i psát. Poprvé si léčebného účinku vody všiml, když

pásl krávy. Pozoroval zraněnou srnku, jak si pravidelně choďovala smáčet zraněný bok do nedaleké tůňky. Když si Priessnitz v zimě roku 1814 těžce pohmoždil prst, vyzkoušel účinky studené vody na vlastní kůži. Opakovaně balil zraněný prst do namočeného plátka a rána se brzy zahojila. Na jaře v roce 1816 se mu přihodil tragický úraz, kdy se mu při cestě na pole splašil kůň s povozem. Zvíře mu vyrazilo několik zubů a povoz mu přejel přes hrudník. Podle ranhojiče bylo zranění smrtelné a pokud by Priessnitz přežil, byl by do konce života mrzákem. Předepsané teplé obklady od ranhojiče Priessnitzovi jen zvyšovaly bolest, a tak poprosil matku, aby plátka namočila do studené vody a přikládala mu je na hrud'. Po pár dnech si po několika pokusech sám dokázal napravit žebra a po několika měsících byl schopen pohybu a lehké práce. (Kočka a Kubík, 2006:12-13)

Zázrak Priessnitzova uzdravení se brzy roznesl po celém okolí. Lidé prosili, aby jim pomohl vyléčit vlastní bolesti i jejich dobytek. Po několika úspěších se Vincenzovo nadání rozkřiklo i do širokého okolí a do jejich chalupy začalo přicházet čím dál tím víc nemocných. Nejprve je Priessnitz ošetřoval jen venku u kůlny, ale poté přesvědčil otce, aby mohl přestavět chalupu a poskytnout tak léčeným více místa. Stavba začala na jaře roku 1822. Vzadu v domě byla jedna místnost vyhrazena místnost na léčení a ve druhé Priessnitz postavil dvoje necky. Voda pocházela z místního pramene. Takto vznikl první vodoléčebný ústav na světě. (Kočka a Kubík, 2006:12-13) Dle záznamů byl Priessnitzův přístup k pacientovi založen na úvodním pohovoru o příčinách nemoci a následně na reakci organismu na studenou vodu. Na základě toho Priessnitz stanovil způsob léčby a počet procedur. Nejprve léčil omýváním a zábaly do vlněných houní, po nichž následovaly krátké studené koupele. Později přibýly během dne se opakující koupele s třením pokožky, polevy, sedací lázně, lázně nohou nebo třeba brouzdání ve vodě. Po těchto kúrách byly pacientovi předepsány procházky na čerstvém vzduchu, aby se tělo důkladně prohřálo. (Growka, 2008:17a) Podstatou léčení nebyly pouze obklady a zábaly. Podle Growky (2008:89) „*k zvláštnostem Priessnitzovy léčebné kúry patřila i léčba prací. Pacienti hrabali listí, řezali a štípali dříví, v zimě odhrabovali sníh. Také se jim nabízela možnost stále populárnějších zimních sportů.*“

Roku 1829 se nad Priessnitzovým léčením začala stahovat mračna. Jelikož byl úspěšný, stal se trnem v oku místních ranhojičů a byla na něj podána žaloba. I když požádal Krajský úřad o povolení lázeňského zařízení a disponoval od vyléčených potvrzeními o tom, že za své léčení nikdy nepožadoval peníze, byl Vincenz Priessnitz dne 13. října 1829 za nedovolené léčení odsouzen ke čtyřem dnům těžkého žaláře zostřeného postem.

Po několika dalších útrapách nakonec Krajský úřad v Opavě vydal dne 21. ledna 1831 Priessnitzovi povolení k provozu lázeňského zařízení pod podmínkou, že nebude podávat žádné léky a bude přijímat pouze domácí pacienty. (Kočka a Kubík, 2006:20-23)

Podle Kočky a Kubíka (2006:27-28) byly proti Vincenzi Priessnitzovi podávány další žaloby, ale výsledky jeho léčení mluvily za vše. Zprávy o ‚vodním doktorovi‘ se šířily do světa a donesly se i k vratislavskému lékaři Dr. A. H. Kröberovi, který se na Gräfenberk sám vypravil. Po svém návratu vydal v září roku 1833 knihu s názvem ‚Priessnitz na Grafenberku aneb jeho metoda použití studené vody proti různým onemocněním lidského těla‘. Jedná se o vůbec první knihu o Vincenzi Priessnitzovi a jeho metodách. A další popularita následovala. O rok později vydal lipský gymnaziální profesor a doktor filozofie Eucharius Ferdinand Christian Oertel velmi obsáhlý leták s troufalým názvem ‚Priessnitz aneb Provolání ke všem vládám německých států o zřizování vodoléčebných ústavů‘, ve kterém vychvaloval Priessnitzovi dovednosti. Leták vzbudil mezi lidmi patřičný rozruch. Nemocní se ptali úřadů a vlády, kdo je onen zmiňovaný lékař.

Na základě toho se württemberská vláda rozhodla na svém území zřídit léčebný ústav podle Priessnitzova příkladu a požádala panovnický dvůr ve Vídni o dobrozdání. Roku 1838 bylo Priessnitzovi dovoleno provozovat lázně bez omezení a téhož roku zahájil výstavbu nového většího lázeňského domu. (jesenik.org, 2020b) *„Z chudé horské kolonie vzniklo vyhledávané místo lázeňského pobytu i té nejvznešenější klientely z řad šlechty, což se nemohlo neodrazit jak v životním stylu, tak v urbanizaci lázní a města Jeseník.“* (Growka, 2008:18a) Díky tomu bylo lázeňství na vrcholu. Na Gräfenbergu se léčilo přes 1500 pacientů a sjížděli se lékaři z celé Evropy, aby se tu zabývali studiem Priessnitzových léčebných metod. Podle těchto metod poté doma zakládali vodoléčebné lázně. (jesenik.org, 2020b)

Díky Vincenzi Priessnitzovi se na naše území sjížděli lidé z různých zemí. Někteří z nich byli významní umělci, kteří na léčitelovu počest zhotovili díla. Jednalo se především o sochy, literární tvorbu a pomníky. Pomníky byli znamením největšího uznání a pocty. Tvrdí se, že žádnému lékaři nebylo postaveno tolik monumentů jako Vincenzi Priessnitzovi. První pochází z roku 1836. Francouz Alfred de Chabot nechal na skále nedaleko lázní vyřít nápis s věnováním. Jelikož v průběhu času skála zvětrala, nápis musela nahradit mosazná tabulka. Hrabě János Erdödy a baron Miklós Wesselényi dali na lázeňské promenádě postavit Maďarský pomník, který reprezentuje socha lva, jakožto symbol léčitelova vítězství a síly. Na podstavci je vyřet nápis od významného uherského básníka Mihály Vörösmartyho.

Další byl zhotoven Francouzský památník, který nechal vytvořit v roce 1841 plukovník francouzské armády, rytíř de Plaremborg. (Kočka a Kubík, 2006:70-74)

Obrázek č. 5: Maďarský pomník, zdroj: archiv autorky

Pomníky byly Vincenzi Priessnitzovi stavěny i po jeho smrti. Český pomník vznikl z podnětu Priessnitzova zetě Jana Rippera, důstojníka rakouské armády. Je umístěn na promenádě a na jeho podstavci stojí bohyně zdraví Hygie, kterou zhotovil sochař Myslbek. (jesenik.org, 2020c)

Polský pomník je též umístěn na promenádě. Na vrcholku jehlanu sedí orel s královskou korunou. Ku příležitosti stého výročí Priessnitzových narozenin byla v létě roku 1899 odhalena Priessnitzova busta, jejíž autorem byl sochař Franke ze Supíkovic. Busta se nachází nedaleko Priessnitzovy hrobky. (Kočka a Kubík, 2006:76-77)

Největším pomníkem je Priessnitzovo sousoší ve Smetanových sadech. V soutěži o návrh pomníku, která se konala v roce 1902, zvítězil mladý sochař Josef Obeth. Celé sousoší měří 10 m na šířku a je hluboké 8 m. Socha Priessnitze je vysoká 2,85 m. Slavnostní odhalení

proběhlo 25. července 1909. Sousoší je označeno za nejlepší pomník v rakouském Slezsku. (jesenik.org, 2020d)

Další památky zhotovené na Priessnitzovu počest lze najít v Poznani, ve Vídni i v Kircheimu. Byla mu také císařem Ferdinandem I. udělena Velká zlatá medaile za zásluhy se stuhou. Priessnitz byl prvním člověkem, který ji kdy v rakouském Slezsku obdržel. (Kočka a Kubík, 2006:82)

Po Priessnitzově smrti pokračoval v léčení Josef Schindler, kterému se podařilo zachovat jedinečný status gräfenberských lázní. Vybuodoval dalších šest lázeňských domů a udržel bohatou klientelu různých národností, včetně členů královských a knížecích rodin. (Growka, 2008:20a)

5.7 Lázně Karlova Studánka

Dalším významným lázeňským letoviskem se zajímavou historií je obec Karlova Studánka (Karlsbrunn). Obec byla původně osadou hutních dělníků a dřevařů a o století později prošla významnou změnou. (Glonek, 2019:119) Leží na východ od Pradědu v panenské přírodě. V 18. století ji založil nejmladší syn Marie Terezie Maxmilián II. František, avšak zmínky o využívání zdejších léčebných pramenů pocházejí již z první poloviny 17. století. Název získala roku 1803 podle velmistra Řádu německých rytířů Karla Ludvíka. (Growka, 2008:36b)

Roku 1785 byl v Karlově Studámnce postaven první lázeňský dům s vanami u minerálního Maxmiliánova pramene. Léčivým prostředkem jsou v lázních nejen prameny, ale také čisté horské ovzduší a vůně lesů. (Growka, 2008:36b) Jedná se o nejvýše posazené lázně v České republice a okolní vzduch se dá srovnat s alpským prostředím. (lecebnelazne.cz, 2020) Z Karlovy Studánky se stalo letní místo pobytu řádových hodnostářů, díky čemuž dostalo okolí lázní parkovou úpravu plnou skalek, potůčků a rybníčků. Samotné náměstí lázní zdobí fontána. Ve středu komplexu se nachází Sloupový dům, který byl roku 1919 přestavěn na hotel, čímž bohužel zanikl Maxmiliánův pramen. Největší předností lázní je zachování jejich koloritu a malebných domů. (Growka, 2008:37b)

Jelikož se Karlova Studánka nachází ve středu Chráněné krajinné oblasti, nabízí ideální předpoklady pro turistiku. V zimě je oblíbená pro své kvalitní lyžařské podmínky a v létě je hojně navštěvovaná díky cyklostezkám ve svém okolí.

6 Výsledky

Cílem bakalářské práce bylo analyzovat vznik a vývoj turismu ve městě Jeseník a jeho okolí a nalézt tak odpovědi k položeným výzkumným otázkám.

1. Kam lze zasadit počátek vývoje turismu v Jeseníku a jeho okolí z časového hlediska a koho lze označit za první turisty?

Turismus se v oblasti začal vyvíjet na přelomu 18. a 19. století především díky uměleckému hnutí romantismu a vzrůstajícímu vlastenectví českého národa. Lidé si začali uvědomovat krásu přírody a zatoužili po jejím poznání a objevování. Jako první turisty lze označit německé studenty a profesory přírodovědy z gymnázií a vysokých škol, kteří v horských oblastech prováděli výzkum.

Dále mezi ně můžeme řadit vlastence obdivující krásu přírody a lázeňské pacienty, kteří se do lázní sjížděli i ze zahraničí. Následně podnikali ozdravné procházky po okolí, které měli předepsány v rámci léčby.

2. Kdy se v oblasti poprvé objevily turistické spolky a o jaké se jednalo?

Turistické spolky začaly v Jeseníkách vznikat v druhé polovině 19. století. Vůbec první turistickou organizací byl Moravsko-slezský sudetský horský spolek, který vznikl 26. dubna 1881 ve Frývaldově (v dnešním Jeseníku). U jeho založení stál zeť Vincenze Priessnitze, Johannes Ripper. Dalším zakladatelem byl notář dr. Edmund Rudolph. Moravsko-slezský sudetský horský spolek lze považovat za nejstarší turistickou organizací na Moravě a ve Slezsku vůbec. Mezi jeho hlavní činnosti patřilo značení turistických cest a budování turistických staveb včetně chat a rozhleden. Dále spolek aktivně vydával turistické mapy, časopisy a průvodce. Vznikem Moravskoslezského sudetského horského spolku se začala vyvíjet organizovaná turistika v Jeseníkách.

3. Kdy se poprvé začal v oblasti vyvíjet zimní cestovní ruch a kdo byl jeho průkopníkem?

Vůbec prvním průkopníkem lyžování v oblasti byl učitel a spisovatel Viktor Heeger. Své první lyže si nechal dovézt z norského Osla v roce 1886. Poprvé je vyzkoušel v roce 1887 v bruntálském parku. Dalším propagátorem lyžování byl Otto Grohmann. Oba poté

zavedli lyže u lesního personálu. Postupně přibývalo více zájemců o tento nový sport a začaly vznikat lyžařské spolky. V roce 1913 byl založen Severomoravský lyžařský klub, díky kterému se v Jeseníkách zimní sporty rozvíjely i nadále.

4. V jaké fázi životního cyklu destinace se zkoumaná oblast nachází?

Z hodnocení analýzy bakalářské práce vyplývá, že zkoumaná oblast se v zimním období nachází na vrcholu fáze rozvoje. Rozšiřování sjezdovek a parkovišť má za následek větší počet návštěvníků, kteří každý rok přijíždějí v hojném počtu. Projevuje se zde masový cestovní ruch, a v hlavní sezóně je zde více návštěvníků než stálých obyvatel. Jeseníky disponují kvalitním zázemím pro zimní sporty a zimní sezóna trvá zpravidla od konce listopadu do konce dubna. Většina lyžařských středisek má možnost uměle zasněžovat sjezdovky, což má však negativní vliv na životní prostředí. Negativním faktorem jsou také rolby upravující sjezdovky, které způsobují hluk.

V letní sezóně nastává podobná situace. Místní obyvatelé podnikají v cestovním ruchu a poskytující produkty převážně pro návštěvníky (například stánky s rychlým občerstvením nebo fitness centra). Lidé v letní sezóně nejčastěji navštěvují zdejší lázně a podnikají výlety do přírody. Stoupá obliba cykloturistiky na horských kolech, která má však negativní vliv na horský terén. O udržitelnost přírody se stará Správa CHKO Jeseníky. Dohlíží na to, aby nebyla překročena únosná kapacita území. Dohlíží nad vyznačováním cyklostezek a reguluje návštěvnost chráněných území.

7 Závěr

Cílem práce byla analýza historie cestovního ruchu v Jeseníku a okolí od jeho počátku až do současnosti, včetně historie osidlování oblasti. Informace byly následně převedeny do souvislého textu, který byl rozdělen na tři etapy – období od počátku osidlování až do období před první světovou válkou, období mezi světovými válkami a období po druhé světové válce až do současnosti. Získávání informací nebylo vždy snadné, neboť neexistuje dostatek zdrojů věnujících se počátku a rozvoji turismu v Jeseníkách. Proto byly převážně využity dvě odborné publikace a webové stránky.

Na základě provedeného výzkumu lze konstatovat, že počátky turismu lze zařadit do přelomu 18. a 19. století, kdy si lidé začali uvědomovat krásu okolní horské přírody a zatoužili po jejím poznání. Jednalo se především o patrioty, německé studenty a profesory přírodovědy. Další vývoj turismu je výrazně spjat se vznikem Lázní Jeseník, které v první polovině 19. století založil přírodní léčitel Vincenz Priessnitz. Díky zázračnému léčení vodou se do oblasti začali sjíždět pacienti z celé Evropy.

O největší rozmach turismu se zasloužil Moravskoslezský sudetský horský spolek, který byl ustanoven v roce 1881. Jedná se o nejstarší turistickou organizaci na Moravě a ve Slezsku. Díky němu se v oblasti poprvé začala vyvíjet organizovaná turistika. Spolek značil turistické stezky a propagoval turistiku v novinách a magazínech. Vydával také svůj vlastní turistický časopis Altvater. Kromě uvedených činností se Moravskoslezský sudetský horský spolek zasloužil o vybudování turistických chat a rozhleden.

Za rozvoj turismu lze vděčit také lyžování, které se v Jeseníkách poprvé začalo rozvíjet v roce 1887 díky německému spisovateli a pedagogovi žijícímu ve Slezsku, Viktoru Heegerovi. O pár let později vznikly lyžařské spolky, které se zasloužili o další rozvoj zimního cestovního ruchu.

Z hlediska životního cyklu destinace je patrné, že oblast se nachází ve fázi rozvoje, neboť se stále těší hojně návštěvnosti. Oblast disponuje kvalitní infrastrukturou a dostatečnou nabídkou atraktivit, které návštěvníky lákají po celý rok. Je však nutné, aby byla regulována návštěvnost především v zimní sezóně, neboť lyžařské areály se staly typickými místy masového cestovního ruchu. Nepřetržitý provoz zimních středisek má negativní vliv na zdejší prostředí a krajinný ráz. V létě se prosazují spíše individuální formy cestovního ruchu, jako je například cykloturistika.

8 Seznam obrázků

Obrázek č. 1: Vymezení zkoumané oblasti	5
Obrázek č. 2: Jeskyně Na Pomezí	14
Obrázek č. 3: Zlatý Chlum	16
Obrázek č. 4: Životní cyklus destinace.....	19
Obrázek č. 5: Maďarský pomník	50

9 Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Časové řady – vybrané ukazatele za okres Jeseník	32
Tabulka č. 3: Seznam hromadných ubytovacích zařízení ve městě Jeseník	33

10 Seznam použité literatury

- 1 BARTOŠ, Josef a Miloš TRAPL, 2004. *Dějiny Moravy*. V Brně: Muzejní a vlastivědná společnost. Vlastivěda moravská. ISBN 80-727-5044-5. Dostupné z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/uuid/uuid:927a5740-be18-11e2-b6da-005056827e52>
- 2 ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, 2005. *Euroregion Praděd: Euroregion Pradziad*. Olomouc: Český statistický úřad, Krajská reprezentace Olomouc. Souborné informace. ISBN 80-250-1063-5. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20540541/13711405.pdf/0ea47f20-2b07-4fd5-9ac3-f5a0dd55279e?version=1.0>
- 3 DAVID, Petr, 2009. *Jeseníky – Šumpersko a Králický Sněžník*. 3., aktualiz. a přeprac. vyd. Praha. Průvodce po Čechách, Moravě, Slezsku. ISBN 978-80-86899-40-4. Dostupné z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/uuid/uuid:192af780-e7e9-11e4-b834-005056827e51>
- 4 DEGEN, Zdeněk a Zdeněk STEHLÍK, 1991. *Jeseníky*. Ilustroval Jiří KRÁL, ilustroval Stanislav VOREL. Praha: Olympia. Turistické průvodce České a Slovenské Federativní Republiky. ISBN 80-7033-103-8.
- 5 DOHNALOVÁ, Emilie a Eva MUSILOVÁ, 2002. *Bibliografie okresu Jeseník*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost. ISBN 80-7053-230-0.
- 6 DVOŘÁČEK, Libor a Drahomír POLÁCH, 2012. *Historie šumperského sportu*. Šumperk: Město Šumperk. ISBN 978-80-260-2271-8. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:b434d930-5dbb-11e8-9a07-005056827e52>
- 7 FLEMR, Libor, Jiří NĚMEC a Ondřej NOVOTNÝ, 2014. *Pohybové aktivity ve vědě a praxi: konferenční sborník u příležitosti 60. výročí založení Fakulty tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy v Praze: (Praha, 19.-21. června 2013)*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2621-5.
- 8 FRANCOVÁ, Eva, 2003. *Cestovní ruch*. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 80-244-0719-1.

- 9 GALETA, Jan, 2015. *Muzea a galerie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: průvodce po památkově významných stavbách*. Praha: Foibos Books s.r.o. ve spolupráci s Asociací muzeí a galerií ČR, Národním informačním a poradenským střediskem pro kulturu (NIPOS), Národním památkovým ústavem. ISBN 978-80-87073-87-2. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:fd640df0-5d80-11e8-9a07-005056827e52>
- 10 GLONEK, Jiří, 2019. *Na Jeseníky!: o putování jesenickými horami, turistických bedekrech a mapách do roku 1945*. Olomouc: Vědecká knihovna v Olomouci. ISBN 978-80-7053-327-7.
- 11 GROWKA, Květoslav, 2008a. *Jeseník*. Praha: Paseka. Zmizelá Morava a Slezsko. ISBN 978-80-7185-884-3.
- 12 GROWKA, Květoslav, 2008b. *Jeseníky mezi vzpomínkou a přítomností: Das Altwatergebirge zwischen Erinnerung und Gegenwart*. Liberec: Knihy 555. ISBN 978-80-86660-25-7.
- 13 HAMPALA, Michal a Eva OBŮRKOVÁ, 2004. *Lyžařská střediska*. Brno: Computer Press. ISBN 80-251-0477-X. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:09daf080-ff75-11e8-a5a4-005056827e52>
- 14 HAVLÍK, Lubomír Emil, 2009 dotisk. *Moravské letopisy: dějiny Moravy v datech. Břeclav: Tisk Pálka*. ISBN 978-80-904363-0-5. Dostupné z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/uuid/uuid:66a1df40-2eaa-11e4-8e0d-005056827e51>
- 15 HESKOVÁ, Marie, 2006. *Cestovní ruch: pro vyšší odborné školy a vysoké školy*. Praha: Fortuna. ISBN 80-716-8948-3.
- 16 HOLUB, David a kol, c2004. *Jeseníky: turistický průvodce*. Praha: Kartografie. Edice regionálních průvodců. ISBN 80-701-1802-4.
- 17 INDROVÁ, Jarmila, 2004. *Cestovní ruch I*. Praha. ISBN 80-245-0799-4.
- 18 JANDÁSEK, Miroslav, 2010. *Čtení o Sokole*. Brno: Jiří Brauner. ISBN 978-80-86953-71-7. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:e0bdd440-5e15-11e6-8336-005056827e52>

- 19 KÁŇA, Otakar, 1976. *Historické proměny pohraničí: vývoj pohraničních okresů Jeseník, Rýmařov, Bruntál a Krnov po roce 1945*. Ostrava: Profil.
- 20 KNOP, Karel, 1999. *Lázeňství: ekonomika a management*. Praha. ISBN 80-716-9717-6.
- 21 KNOZ, Vladimír, 1975. *Jeseníky*. Praha: Olympia. Dostupné z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/uuid/uuid:1c798b80-36f2-11e3-8d9d-005056827e51>
- 22 KOČKA, Miloš a Alois KUBÍK, 2006. *Vincenz Priessnitz: světový přírodní léčitel*. Štítý: Veduta. ISBN 80-864-3816-3.
- 23 KONEČNÝ, Pavel, 2001. *Seznam nemovitých kulturních památek okresu Jeseník*. Olomouc: Státní památkový ústav v Olomouci. ISBN 80-86570-00-2. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:96acfc80-28bf-11e2-a433-005056827e52>
- 24 KORVAS, Pavel a Masarykova univerzita, 2007. *Aktivní formy cestovního ruchu*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-4361-9. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:5ff00500-ad5d-11e9-9209-005056827e51>
- 25 KOTÍKOVÁ, Halina a Eva SCHWARTZHOFFOVÁ, 2017. *Cestovní ruch*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-5189-3.
- 26 KOTÍKOVÁ, Halina, 2013. *Nové trendy v nabídce cestovního ruchu*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4603-6.
- 27 MOSER, František, 1998. *Sborník Klubu českých turistů: vydáný ke 110. výročí turistiky v roce 1998*. S.l.: Klub českých turistů. ISBN 80-86050-26-2.
- 28 ONDRÁČEK, Jan, Sylva HŘEBÍČKOVÁ a Masarykova univerzita, 2007. *Cykloturistika*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-4443-2. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:d940e7c0-0a49-11e8-bdb0-005056827e51>
- 29 ONDŘEJ, Lumír, 2007. *Kam na severní Moravě a ve Slezsku*. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-1691-3. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:e7a19170-2087-11e9-b427-005056827e51>

- 30 PALATKOVÁ, Monika a Jitka ZICHOVÁ, 2014. *Ekonomika turismu: turismus České republiky*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3643-3.
- 31 PALATKOVÁ, Monika, 2006. *Marketingová strategie destinace cestovního ruchu: jak získat více příjmů z cestovního ruchu*. Praha: Grada. Manažer. ISBN 80-247-1014-5.
- 32 PÁSKOVÁ, Martina, 2014. *Udržitelnost cestovního ruchu*. 3. vyd., přeprac. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-329-1.
- 33 RUX, Jaromír, 2014. *Dějiny turismu: vysokoškolská skripta*. 3. vyd., přeprac. Jihlava: Vysoká škola polytechnická Jihlava. ISBN 978-80-87035-92-4.
- 34 RYGLOVÁ, Kateřina, 2009. *Cestovní ruch: soubor studijních materiálů*. Vyd. 3., rozš. Ostrava: Key Publishing. Management (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-028-6.
- 35 RYGLOVÁ, Kateřina, Michal BURIAN a Ida VAJČNEROVÁ, 2011. *Cestovní ruch – podnikatelské principy a příležitosti v praxi*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4039-3.
- 36 SEIFERTOVÁ, Věra, 2003. *Marketing v lázeňském cestovním ruchu*. Praha: Vysoká škola cestovního ruchu, hotelnictví a lázeňství. ISBN 80-86592-00-6. Dostupné z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/uuid/uuid:eea98c10-6a34-11e4-b202-005056827e52>
- 37 STRNAD, Vladimír, František ROZHONĚ a Hugo ROKYTA, 1951. *Jeskyň na Pomezí: Jesenický kras*. Praha: Čedok. Dostupné z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/uuid/uuid:a1f3e240-3fdf-11e5-8851-005056827e51>
- 38 ŠAUER, Martin, Jiří VYSTOUPIL, Andrea HOLEŠINSKÁ, Monika PALATKOVÁ, Martina PÁSKOVÁ, Josef ZELENKA, Dana FIALOVÁ, Jiří VÁGNER, Petr HALÁMEK, Ondřej REPÍK a Ondřej PETR, 2015. *Cestovní ruch. Učební text*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita. 477 s.
- 39 ŠTEMBERK, Jan, 2009. *Fenomén cestovního ruchu: možnosti a limity cestovního ruchu v meziválečném Československu*. Pelhřimov: Nová tiskárna ve spolupráci s Vysokou školou obchodní v Praze. ISBN 978-80-7415-021-0. Dostupné z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/uuid/uuid:2be42b90-58eb-11e4-8b11-005056827e51>

- 40 TLUSTÝ, Tomáš, 2017. *Budování národních organizací YMCA v Československu a Polsku: rozvoj tělesné kultury v letech 1918-1939*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-3559-0.
- 41 VÁGNER, Jiří a Dana FIALOVÁ, 2004. *Regionální diferenciace druhého bydlení v Česku*. Praha: Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 80-86561-15-1. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:222bc0c0-77a6-11e9-ba7f-005056827e51>
- 42 VYSTOUPIL, Jiří a Martin ŠAUER, 2006. *Základy cestovního ruchu: distanční studijní opora*. Brno: Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta. ISBN 80-210-4205-2.
- 43 VYSTOUPIL, Jiří a Masarykova univerzita, 2006. *Základy cestovního ruchu*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-4167-6. Dostupné z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/uuid/uuid:560b94d0-c2dd-11e7-9c14-005056827e51>
- 44 WAIC, Marek, 1996. *Sokol v české společnosti 1862-1938 =: Sokol in der tschechischen Gesellschaft*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta tělesné výchovy a sportu. [v tiráži 1997]. ISBN 80-238-3287-5. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:88e50490-f048-11e5-8d5f-005056827e51v>
- 45 ZELENKA, Josef a Martina PÁSKOVÁ, 2012. *Výkladový slovník cestovního ruchu*. Kompletně přeprac. a dopl. 2. vyd. Praha: Linde Praha. ISBN 978-80-7201-880-2.
- 46 ZERZÁŇ, Zdeněk, 1981. *Jeseníky: průvodce*. Praha: Olympia. Dostupné z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/uuid/uuid:618a8b00-1c6d-11e4-8e0d-005056827e51>
- 47 ZWETTLER, Otto, Jaroslav VACULÍK a František ČAPKA, 1996. *Úvod do studia dějepisu a technika historikovy práce*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-1366-4.

10.1 Internetové zdroje

- 1 AGENTURA OCHRANY PŘÍRODY A KRAJINY ČESKÉ REPUBLIKY. SPRÁVA CHRÁNĚNÉ KRAJINNÉ OBLASTI JESENÍKY, 2012. *Plán péče. Rozbory Chráněné krajinné oblasti Jeseníky* [online]. Jeseník [cit. 2020-04-23]. Dostupné z: <http://jeseniky.ochranaprirody.cz/res/archive/263/032833.pdf?seek=1452769824>
- 2 ČEDOK, 2020. *Historie* [online]. cestovní kancelář Čedok a.s. [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: <https://www.cedok.cz/cedok/historie/>
- 3 ČERVENOHORSKÉ SEDLO, 2020. *O nás* [online]. [cit. 2020-03-31]. Dostupné z: <https://cervenhorskesedlo.eu/o-nas/>
- 4 ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, 2020a. *Veřejná databáze – Hromadná ubytovací zařízení České republiky: Jeseník* [online]. [cit. 2020-04-19]. Dostupné z: <https://vdb.czso.cz/huz/obhuz.jsp?k=536385>
- 5 ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, 2020b. *Veřejná databáze – Výstupní objekt VDB* [online]. [cit. 2020-04-16]. Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=CRU02&z=T&f=TABULKA&katalog=31742&str=v1297&v=v1339_KAT_154_1&u=v1297_VUZEMI_101_40771#w=
- 6 ČSÚ V OLOMOUCI, 2019. *Okres Jeseník* [online]. [cit. 2020-03-31]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xm/okres_jesenik
- 7 EUROREGION PRADĚD, 2020. *O nás* [online]. Euroregion Praděd [cit. 2020-04-15]. Dostupné z: <http://www.europraded.cz/o-nas/>
- 8 FORCE TEAM JESENÍK, 2020. *Jesenický šnek* [online]. [cit. 2020-04-24]. Dostupné z: <https://forceteamjesenik.cz/jesenicky-snek>
- 9 HOTEL ČERVENOHORSKÉ SEDLO, 2020 [online]. [cit. 2020-03-31]. Dostupné z: <https://www.hotelchs.cz/cs/>
- 10 JESENICKÝ ŠNEK, 2005-2020. *Historie včetně ročníku 2009* [online]. [cit. 2020-04-24]. Dostupné z: <http://www.jesenickysnek.com/index.php/historie>

- 11 JESENÍKY – SDRUŽENÍ CESTOVNÍHO RUCHU, 2017-2020. *O nás* [online]. [cit. 2020-04-16]. Dostupné z: <https://scr.jeseniky.cz/cz/kdo-jsme/o-nas.html>
- 12 JESENÍKY INFO, 2002-2020a. *Ubytování* [online]. [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: <http://www.jeseniky.net/ubytovani.php?obl=2>
- 13 JESENÍKY INFO, 2002-2020b. *Doprava* [online]. [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: <http://www.jeseniky.net/doprava.php>
- 14 JESENÍKY INFO, 2002-2020c. *Lyžování – Lyžařská střediska* [online]. [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: <http://www.jeseniky.net/index.php?obl=1&kat=3&sluz=25>
- 15 JESENÍKY INFO, 2002-2020d. *Lyžování – Lyžařská střediska. Ski Aréna Karlov – Malá Morávka* [online]. [cit. 2020-03-31]. Dostupné z: <http://www.jeseniky.net/ski-karlov>
- 16 JESENÍKY INFO, 2002-2020e. *Volný čas* [online]. [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: <http://www.jeseniky.net/volnycas.php?obl=2>
- 17 JESENÍKY INFO, 2002-2020f. *Turistika Jeskyně. Jeskyně Na Pomezí* [online]. [cit. 2020-03-26]. Dostupné z: <http://www.jeseniky.net/jeskyne-na-pomezi>
- 18 JESENÍKY INFO, 2002-2020g. *Turistika – Turistické zajímavosti. Rejvíz* [online]. c2002-2020 [cit. 2020-03-25]. Dostupné z: <http://www.jeseniky.net/index.php?obl=1&kat=11&sluz=81&pol=2823>
- 19 JESENÍKY INFO, 2002-2020h. *Turistika – Rozhledny a vyhlídky. Rozhledna Zlatý Chlum* [online]. [cit. 2020-04-17]. Dostupné z: <http://www.jeseniky.net/rozhledna-zlaty-chlum>
- 20 JESKYNĚ NA POMEZÍ, 2020 [online]. Správa jeskyní ČR. [cit. 2020-03-26]. Dostupné z: <https://www.caves.cz/jeskyne/jeskyne-na-pomezi>
- 21 KLUB ČESKÝCH TURISTŮ, 2019. *Historie KČT* [online]. [cit. 2020-01-29]. Dostupné z: <https://kct.cz/historie>
- 22 KRŇÁVĚK, Petr, 5.6.2019. Počet návštěvníků Jeseníků jde do milionů, ukázala studie. In: *ŠUMPERSKÝ A JESENICKÝ DENÍK* [online]. [cit. 2020-04-16]. Dostupné z:

- https://sumpersky.denik.cz/zpravy_region/pocet-navstevniku-jeseniku-jde-do-milionu-ukazala-studie-80190604.html
- 23 LÉČEBNÉ LÁZNĚ, 2020. *Horské lázně Karlova Studánka* [online]. [cit. 2020-03-03]. Dostupné z: <http://www.lecebnelazne.cz/profiles/35-horske-lazne-karlova-studanka-s-p>
- 24 MAPY.CZ, 2019. *Okres Jeseník* [online]. 2019 [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: <https://mapy.cz/turisticka?x=17.2110225&y=50.2229789&z=13&source=dist&id=46>
- 25 MĚSTO JESENÍK, 2019a. *Strategický plán rozvoje města Jeseník. Profil – Sociálně ekonomická analýza města.* [online]. [cit. 9.4.2018]. Dostupné z: <https://www.jesenik.org/storage/user-1089/module-1761/socialne-ekonomicka-analyza-mesta-jesenik-15510862010phpaualy.pdf?fbclid=IwAR1mEko9rzvrCM69-Ke9Af0AlkVitngsJXev9TE4sF5-UkhGXGUtHXHsgE>
- 26 MĚSTO JESENÍK, 2019b. *Historie lázní* [online]. Město Jeseník. [cit. 2020-01-29]. Dostupné z: <https://www.jesenik.org/cz/lazne-wellness-relaxace/1-historie-lazni.html>
- 27 MĚSTO JESENÍK, 2019c. *Jan Ripper* [online]. Město Jeseník. [cit. 2020-01-29]. Dostupné z: <https://www.jesenik.org/cz/volny-cas-v-jeseniku/44-johan-ripper-1830-1912.html>
- 28 MĚSTO JESENÍK, 2019d. *Sousoší Vincence Priessnitze SMETANOVY SADY* [online]. Město Jeseník. [cit. 2020-01-29]. Dostupné z: <https://www.jesenik.org/cz/volny-cas-v-jeseniku/132-sousosi-vincence-priessnitze-smetanovy-sady.html>
- 29 MĚSTO JESENÍK, 2019e. *Jeseník – Zlatý chlum* [online]. Město Jeseník. [cit. 2020-03-29]. Dostupné z: <https://www.jesenik.org/cz/volny-cas-v-jeseniku/59-jesenik-zlaty-chlum.html>
- 30 MĚSTO JESENÍK, 2020f: *Z historie města* [online]. Město Jeseník. [cit. 2020-04-17]. Dostupné z: <https://www.jesenik.org/cz/volny-cas-v-jeseniku/29-z-historie-mesta.html>
- 31 NAVŠTIVTE JESENÍKY, 2009-2020a. *Vodní tvrz Jeseník* [online]. Olomoucký kraj, Jeseníky – Sdružení cestovního ruchu [cit. 2020-03-24]. Dostupné z: <https://www.navstivtejeseniky.cz/cil/vodni-tvrz-jesenik/>

- 32 NAVŠTIVTE JESENÍKY, 2009-2020b. *Farní kostel Nanebevzetí Panny Marie* [online]. Olomoucký kraj, Jeseníky – Sdružení cestovního ruchu. [cit. 2020-03-31]. Dostupné z: <https://www.navstivtejeseniky.cz/cil/farni-kostel-nanebevzeti-panny-marie/>
- 33 NAVŠTIVTE JESENÍKY, 2009-2020c. *Osídlení v nejstarších dobách* [online]. Olomoucký kraj, Jeseníky – Sdružení cestovního ruchu. [cit. 2020-01-29]. Dostupné z: <https://www.navstivtejeseniky.cz/vice-o-jesenikach/historie/osidleni-v-dobach-nejstarsich>
- 34 NAVŠTIVTE JESENÍKY, 2009-2020d. *Zámek Velké Losiny* [online]. Olomoucký kraj, Jeseníky – Sdružení cestovního ruchu. [cit. 2020-04-23]. Dostupné z: <https://www.navstivtejeseniky.cz/cil/zamek-velke-losiny/>
- 35 NAVŠTIVTE JESENÍKY, 2009-2020e. *Vlastivědné muzeum Jesenicka* [online]. Olomoucký kraj, Jeseníky – Sdružení cestovního ruchu. [cit. 2020-04-24]. Dostupné z: <https://www.navstivtejeseniky.cz/cil/vlastivedne-muzeum-jesenicka/>
- 36 NAVŠTIVTE JESENÍKY, 2009-2020f. *Stezka Schroth-Priessnitz* [online]. Olomoucký kraj, Jeseníky – Sdružení cestovního ruchu. [cit. 2020-04-24]. Dostupné z: <https://www.navstivtejeseniky.cz/trasa/stezka-schroth-priessnitz/>
- 37 NAVŠTIVTE JESENÍKY, 2009-2020g. *Čarodějnická cyklotrasa* [online]. Olomoucký kraj, Jeseníky – Sdružení cestovního ruchu. [cit. 2020-04-24]. Dostupné z: <https://www.navstivtejeseniky.cz/trasa/carodejnicka-cyklotrasa/>
- 38 PETRÁŠ, René. *Vývoj a tradice právní úpravy cestovního ruchu. PRÁVNĚHISTORICKÉ STUDIE* [online]. 2018, 2018(1), 11-22 [cit. 2020-04-13]. DOI: 10.14712/2464689X.2018.20. ISSN 2464-689X. Dostupné z: <http://www.karolinum.cz/doi/10.14712/2464689X.2018.20>
- 39 PRADĚD – FIGURA OVČÁRNA, 2005-2020b [online]. [cit. 2020-03-31]. Dostupné z: <https://www.ejeseniky.com/zima/lyzarska-strediska/figura-praded-ovcarna>
- 40 REJVÍZ – PERLA JESENÍKŮ, 2020. *O Rejvízu* [online]. [cit. 2020-03-26]. Dostupné z: <http://rejviz.info/>

- 41 ROZHLEDNA ZLATÝ CHLUM, 2020 [online]. ZlatyChlum.cz. [cit. 2020-03-29].
Dostupné z: <http://www.zlatychlum.cz/rozhledna-zlaty-chlum/>
- 42 SKI AREÁL ČERVENOHORSKÉ SEDLO, 2005-2020a [online]. [cit. 2020-03-31].
Dostupné z: <https://www.ejeseniky.com/zima/lyzarska-strediska/cervenohorske-sedlo>
- 43 SKI KARLOV, 2005-2020c [online]. [cit. 2020-04-09]. Dostupné z:
<https://www.ejeseniky.com/ski-karlov>
- 44 SKIKARLOV.CZ, 2019. *Lyžování v Karlově pod Pradědem* [online]. [cit. 2020-03-31].
Dostupné z: <https://www.skikarlov.cz/lyzovani/>
- 45 SPORT CENTRUM FIGURA, 2020. *Horský hotel Figura* [online]. Sportovní centrum
Figura. [cit. 2020-03-31]. Dostupné z: <https://www.figura.cz/ubytovani/horsky-hotel-figura/>
- 46 VALAŠSKÝ DENÍK, 7.2.2011: *Tramping, díl 16: trampové na Moravě* [online]. [cit.
2020-04-25]. Dostupné z: https://valassky.denik.cz/zpravy_region/tramping-dil--trampove-na-morave20110207.html
- 47 VLASTIVĚDNÉ MUZEUM JESENICKA, 2017-2020. *O nás. Stálé expozice* [online].
[cit. 2020-03-24]. Dostupné z: <https://www.muzeumjesenik.cz/cz/o-nas/39-stale-expozice.html>
- 48 ZÁKONY PRO LIDI, 2010-2020. *Zákon č. 164/2001 Sb. Lázeňský zákon* [online]. 2019
[cit. 2020-01-29]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-164>

11 Přílohy

Příloha č. 1: Zadání práce

Zadání bakalářské práce

Autor:	Kristýna Papoušková
Studium:	I1600370
Studijní program:	B6208 Ekonomika a management
Studijní obor:	Management cestovního ruchu
Název bakalářské práce:	Historie turismu vybrané destinace
Název bakalářské práce AJ:	History of tourism of selected destination

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

viz. seminář MET

Cíl práce: Cílem bakalářské práce je na základě analýzy primárních a sekundárních zdrojů popsat rozvoj cestovního ruchu ve městě Jeseník a jeho blízkém okolí od počátků až do současnosti.

Osnova

1. Úvod
2. Cíl práce a metodika zpracování
 - 2.1 Cíl práce
 - 2.2 Metodika
3. Geografické vymezení zkoumané oblasti
4. Teoretická východiska
 - 4.1 Definice pojmů
 - 4.2 Předpoklady vzniku a rozvoje cestovního ruchu
 - 4.3 Formy cestovního ruchu spojené se zkoumanou oblastí
5. Praktická část
 - 5.1 Vývoj turismu před 1. světovou válkou
 - 5.2 Vývoj turismu mezi světovými válkami
 - 5.3 Poválečný vývoj turismu
6. Výsledky
7. Závěr
8. Použité prameny a literatura
9. Přílohy

viz. konzultace se vedoucím bakalářské práce

DEGEN, Zdeněk a Zdeněk STEHLÍK. *Jeseníky. Kompletně přeprac. a dopl. 2. vyd.* Praha: Olympia, 1991. Turistické průvodce České a Slovenské Federativní Republiky. ISBN 80-703-3103-8.

DOHNALOVÁ, Emilie a Eva MUSILOVÁ. *Bibliografie okresu Jeseník*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 2002, 282 s. Bibliografie a prameny k vývoji Moravy. ISBN 80-7053-230-0.

GROWKA, Květoslav. *Priessnitzovy léčebné lázně Jeseník v proměnách staletí. I. vydání.* Štítý: Veduta, 2017, 145 s. ISBN 978-80-86438-67-2.

HOLUB, David. *Jeseníky: turistický průvodce*. Praha: Kartografie, 2004, 105 s. Edice regionálních průvodců. ISBN 80-7011-802-4

KÁŇA, Otakar. *Historické proměny pohraničí: vývoj pohraničních okresů Jeseník, Rýmařov, Bruntál a Krnov po roce 1945*. Ostrava: Profil, 1976, 171 s.

KNOP, Karel. *Lázeňství: ekonomika a management*. Praha: Grada, 1999, 231 s. ISBN 80-7169-717-6.

KOČKA, Miloš a Alois KUBÍK. *Vincenz Priessnitz: světový přírodní léčitel. II. upravené vydání.* Štítý: Pavel Ševčík - Veduta, 2016, 181 s. ISBN 978-80-86438-64-1.

PÁSKOVÁ, Martina. *Udržitelnost cestovního ruchu. 3. vyd., přeprac.* Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-329-1.

PELC, Martin. *Umění putovat: dějiny německých turistických spolků v českých zemích*. Brno: Matice moravská, 2009, 390 s. Knižnice Matice moravské. ISBN 978-80-86488-64-6.

SELINGER, Engelbert Maximilian. *Životní příběh Vincence Priessnitze*. Jeseník: Společnost Vincenze Priessnitze, 2014, 125 s. ISBN 978-80-260-6831-0.

VEČEŘOVÁ, Viera. *Severní Morava*. Brno: Computer Press, 2007. Kam na víkend. ISBN 978-80-251-1585-5.

ZELENKA, Josef a Martina PÁSKOVÁ. *Výkladový slovník cestovního ruchu. Kompletně přeprac. a dopl. 2. vyd.* Praha: Linde Praha, 2012. ISBN 978-80-7201-880-2.

ZELENKA, Josef. *Cestovní ruch: informační a komunikační technologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2008. ISBN 978-80-7041-514-6.

Garantující pracoviště: Katedra rekreologie a cestovního ruchu,
Fakulta informatiky a managementu

Vedoucí práce: Mgr. Pavlína Chaloupská, Ph.D.

Oponent: RNDr. Mgr. Tomáš Burda, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 14.1.2020